

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PRÁVNICKÁ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**VYBRANÉ ASPEKTY OKOLNOSTÍ VYLUČUJÍCÍ
PROTIPRÁVNOST**

Tereza Vondráčková

Plzeň 2021

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PRÁVNICKÁ

Katedra trestního práva

Studijní program: Právo a právní věda

Studijní obor: Právo

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**VYBRANÉ ASPEKTY OKOLNOSTÍ VYLUČUJÍCÍ
PROTIPRÁVNOST**

Tereza Vondráčková

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Petr Kybic, Ph.D.

Plzeň 2021

Prohlášení

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci na téma Vybrané aspekty okolností vylučujících protiprávnost zpracovala samostatně, s použitím odborné literatury a pramenů, které jsem řádně citovala.“

V Jindřichově Hradci, dne __. __. 2021.

.....

Tereza Vondráčková

Poděkování

Tímto bych velice ráda poděkovala vedoucímu mé diplomové práce, JUDr. Petru Kybicovi, Ph.D., za poskytnutí cenných rad a věcných připomínek k práci.

OBSAH

ÚVOD	1
1. OKOLNOSTI VYLUČUJÍCÍ PROTIPRÁVNOST A JEJICH HISTORICKÝ VÝVOJ	3
1.1 POČÁTKY	3
1.2 NOVODOBÁ ÚPRAVA NA ÚZEMÍ ČR.....	4
1.2.1 Úprava okolností vylučujících protiprávnost dle zákon č. 117/1852 ř. z.	4
1.2.2 Úprava okolností vylučujících protiprávnost dle zákon č. 86/1950 Sb..	5
1.2.3 Úprava okolností vylučujících protiprávnost dle zákona č. 140/1961 Sb.	7
2. OKOLNOSTI VYLUČUJÍCÍ PROTIPRÁVNOST DE LEGE LATA NA ÚZEMÍ ČESKÉ REPUBLIKY	9
2.1 PROTIPRÁVNOST	9
2.2 OBECNĚ O OKOLNOSTECH VYLUČUJÍCÍCH PROTIPRÁVNOST....	10
2.3 KRAJNÍ NOUZE.....	12
2.3.1 Obecně institut krajní nouze.....	12
2.3.2 Výklad podmínek krajní nouze dle § 28 TZ.....	13
2.3.3 Exces z mezí krajní nouze	17
2.4 NUTNÁ OBRANA	19
2.4.1 Obecně institut nutné obrany.....	19
2.4.2 Výklad podmínek nutné obrany dle § 29 TZ	21
2.4.3 Exces z mezí nutné obrany	24
2.4.4 Ústavněprávní zakotvení užití zbraně k obraně	25
2.5 SVOLENÍ POŠKOZENÉHO	27
2.5.1 Obecně institut svolení poškozeného	27
2.5.2 Výklad podmínek svolení poškozeného dle § 30 TZ.....	28
2.6 PŘÍPUSTNÉ RIZIKO	31
2.6.1 Obecně institut přípustného rizika.....	31
2.6.2 Výklad podmínek přípustného rizika dle § 31 TZ	32
2.7 OPRÁVNĚNÉ POUŽITÍ ZBRANĚ.....	35
2.7.1 Obecně institut oprávněného použití zbraně	35
2.7.2 Zbraň a použití zbraně.....	36
3. SEBEOBRANA VE SPOJENÝCH STÁTECH AMERICKÝCH.....	37
3.1 PRÁVO NA SEBEOBRANU.....	38
3.1.1 Castle doctrine	42
3.1.2 Právo na sebeobranu ve státě Florida	45
3.2. PRÁVNÍ ÚPRAVA	48
3.2.1 Instrukce pro porotu	48

4. PRINCIP „MŮJ DŮM, MŮJ HRAD“ A SNAHY O JEHO ZAČLENĚNÍ DO PRÁVNÍHO ŘÁDU ČR.....	49
4.1 OBECNĚ O PRINCIPU „MŮJ DŮM, MŮJ HRAD“ NA POLI ČESKÉ PRÁVNÍ ÚPRAVY	51
4.1.1 Snahy o jeho začlenění do právního řádu ČR	52
4.2 ZAJÍMAVOSTI.....	55
4.2.1 Použití na Slovensku	55
5. ZÁKLADNÍ KOMPARACE NUTNÉ OBRANY NA ÚZEMÍ ČR A USA SPOLEČNĚ S ÚVAHAMÍ DE LEGE FERENDA	57
ZÁVĚR.....	60
RÉSUMÉ.....	61
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	62

Úvod

Cílem této diplomové práce je především rozbor okolností vylučujících protiprávnost a souvisejících otázek. Její klíčovou část shledávám zejména v rámci vymezení pojmu nutné obrany a jeho možné propojení s principem „Můj dům, můj hrad“. Úprava okolností vylučujících protiprávnost je významnou součástí našeho právního řádu¹. Jejich uplatnění nalezneme jak v soukromoprávních vztazích, tak převážně ve vztazích veřejnoprávních. Těžištěm uplatnění okolností vylučujících protiprávnost je však právo trestní, a právě vymezením v něm a související problematikou se budu zabývat.

Práce by se zjednodušeně dala rozdělit do čtyř částí. V úvodních kapitolách nalezneme historický vývoj jednotlivých okolností vylučujících protiprávnost, jejich krystalizaci, způsoby pohledů na jejich aplikaci, postupné zařazování do současných pramenů práva a to, jak původní prameny ovlivnily dnešní pohled na danou problematiku.

V následující nejobsáhlejší části budou v kapitolách detailněji rozebrány okolnosti vylučující protiprávnost dle současné právní úpravy. Pro přehlednost budou jednotlivé okolnosti vylučující protiprávnost rozebírány dle toho, jak jsou řazeny jejich skutkové podstaty v trestním zákoníku. Budu se snažit vymezit základní pojmy pro pochopení jednotlivých institutů, nastínit jejich základní struktury a detailněji rozebrat, jak vyplývá už i ze samotného názvu diplomové práce, některé okolnosti vylučující protiprávnost. A to krajní nouzi, ale především institut z ní vycházející – nutnou obranu, jejíž rozebrání je stěžejní pro následující kapitoly.

V předposlední části diplomové práce se v jednotlivých kapitolách podíváme na nutnou obranu z pohledu právní úpravy v zahraničním právním řádu a využití zahraničních principů na našem území. Konkrétně si přiblížíme právo na sebeobranu ve Spojených státech amerických, v jehož rámci si představíme právní princip „můj dům, můj hrad“. Zmíněný princip bude podstatným pojítkem celé části. Detailněji si představíme jeho fungování na území Spojených států

¹ právní řád České republiky

amerických, přiblížíme si snahy o jeho začlenění do právního řádu České republiky a rozsah, v jakém je návrhy popisován.

V závěrečné kapitole budu již pozvolně směřovat k zhodnocení celé problematiky. S ohledem na nutnou obranu a princip „můj dům, můj hrad“ se zaměřím na komparaci právní úpravy České republiky s platnou právní úpravou ve Spojených státech amerických a následně na možnosti, které by se daly vnést do právní úpravy trestního práva v České republice.

Motivem pro psaní diplomové práce byla mnohaletá společenská diskuse v naší zemi o možnostech zavedení nových principů do institutů okolností vylučujících protiprávnost – konkrétně principu „můj dům, můj hrad“. Ačkoliv v zásadě okolnosti vylučující protiprávnost, zabírají v zákoně pouze pár paragrafů, jejich problematika je velice rozsáhlá a zaslouží si značnou pozornost. Správné pochopení a použití jednotlivých institutů okolností vylučujících protiprávnost bývá v praxi často velice komplikované a vždy je potřeba individuální pohled na okolnosti daných případů.

1. Okolnosti vylučující protiprávnost a jejich historický vývoj

1.1 POČÁTKY

Vývoj okolností vylučujících protiprávnost můžeme spatřovat téměř už od samého počátku snah o sepisování pravidel mezilidských vztahů, pravidel a následných kodifikací. Takové první psané zmínky můžeme spatřovat i v Bibli. Konkrétně v knize Exodus (22) se píše „*Jestliže je zloděj přistižen při vloupání a je zbit, takže zemře, nebude lpět krev na tom, kdo ho ubil. Jestliže se to však stane po východu slunce, krev na něm bude lpět. Zloděj musí poskytnout plnou náhradu. Jestliže nic nemá, bude prodán za hodnotu ukradeného.*“² V takovéto formulaci můžeme jasně spatřovat jisté podobnosti s dnešní nutnou obranou.

Jestliže mluvíme o jakémkoli vývoji práva, jistě bychom neměli opomíjet období, kdy se rozvíjelo právo římské. Římské právo dodnes tvoří základy mnohých právních odvětví, a právě ani u okolností vylučujících protiprávnost tomu není jinak. Důležitým pojmem pro pochopení okolností vylučujících protiprávnost, tak jak byly stanoveny v římském právu, je svémoc. Svémoc nebyla příliš žádoucí, jelikož nahrazovala státní moc. Proto bylo svémocné jednání zakazováno a normotvorně upravováno. Prvotní dochovanou zákonnou zmínkou potírající svémoc je Juliův zákon o soukromém násilí, ve kterém byla zakotveno, že „*každé soukromé násilí za trestný čin (crimen), který projednávají trestní soudy (iudicia publica), trestající pachatele konfiskací 1/3 majetku*“³.

Naproti tomu však existovala i zákonná úprava jednání sice svémocného, ale ospravedlnitelného a to např. Zákon dvanácti desek. Tento zákon stanovil podmínky užití svémoci, aniž by za ni byl obránce potrestán. Avšak pouze v následujícím případě bylo možné pachatele při užití svémoci zabít¹:

- proti zloději dopadenému při činu v noci anebo za dne, bránil-li se se zbraní v ruce,
- za současného volání o pomoc a o přivolání svědků.

² Exodus, 22, (online) dostupné z: <https://onlinebible21.bible21.cz/bible.php?kniha=exodus#22>

³ KINCL, J.: URFUS, V. Římské právo. Praha: Panorama, 1995, s. 114

Za římské republiky se svémocné jednání připouštělo pouze v případech nouze či při silnějším odporu protivníka dostavit se před soudní orgán. V ostatních případech se svémoc zakazovala a důrazně se vyžadovalo obrácení se na soudní orgány.⁴

1.2 NOVODOBÁ ÚPRAVA NA ÚZEMÍ ČR

1.2.1 Úprava okolností vylučujících protiprávnost dle zákon č. 117/1852 ř. z.

Klíčovým zákonem pro vývoj okolností vylučujících protiprávnost je zákon č. 117/1852 ř. z., o zločinech, přečinech a přestupcích. Navazující na Všeobecný zákoník Josefa II. o zločinech a trestech (1803)⁵, všeobecný zákoník o zločinech a trestech (1787), trestní zákoník Marie Terezie (tzv. Theresiana, 1768) a první trestní zákoník Josefa I. (1707).

Přestože tento zákon byl vydán téměř před 180 lety, můžeme říct, že tvořil podstatný základ pro vývoj trestních zákoníků na území České republiky. I když byl z počátku koncipován jako prozatímní, nakonec téměř 100 let působil a formuloval trestní právo na našem území. V době jeho platnosti probíhala řada snah o novelizace a úpravy, které by udrželi zákon stále aktuální, avšak přesto byl v roce 1950 nakonec zrušen.

Úpravu nynějších okolností vylučujících protiprávnost, jsme mohli nalézt v § 2 pod názvem důvody vylučující zlý úmysl.

„Důvody vylučující zlý úmysl

Proto nepřičítá se konání neb opominutí za zločin:

- a) když pachatel zcela zbaven jest užívání rozumu;*
- b) když skutek při strídavém pomnutí smyslů vykonán byl v čase, pokud pomnutí trvalo, anebo*
- c) v úplném opilství, ve kteréž se pachatel připravil, zločinu v úmyslu nemaje (§ § 236 a 523), anebo v jiném pomatení smyslů, v němž sobě činu svého vědom nebyl;*
- d) když pachatel ještě čtrnáctého roku svého nedokonal (§ § 237 a 269) (později zrušen);*

⁴ KINCL, J.: URFUS, V. Římské právo. Praha: Panorama, 1995, s. 151

⁵ Zákon, který jako první zmínil obdobu dnešních okolností vylučujících protiprávnost – a to „skutečnosti vylučující trestní odpovědnost pachatele“.

- e) *když se při tom přihodil takový omyl, pro který nebylo lze v činu spatřovati zločin;*
- f) *když zlo povstalo náhodou, nedbalostí anebo z neznalosti následků činu;*
- g) *když skutek se stal z neodolatelného donucení nebo u výkonu spravedlivé nutné obrany.*

Že však tu byla spravedlivá nutná obrana, za to má se míti jen tehdy, když lze z povahy osob, času, místa, ze způsobu útoku nebo z jiných okolností důvodně souditi, že pachatel užil toliko obrany potřebné, aby odvrátil od sebe neb od jiných protiprávní útok na život, na svobodu nebo na jmění; - nebo že toliko z poděšení, ze strachu nebo z leknutí vykročil z mezí takové obrany. - Vykročení takové může se však podle povahy okolností trestati podle ustanovení dílu druhého tohoto zákona trestního (§§ 335 a 431) za čin trestný z nedbalosti. “⁶

V citovaném ustanovení můžeme spatřovat řadu podobností se současnou úpravou okolností vylučujících protiprávnost. Spravedlivá nutná obrana byla vykládána obdobně k užití pro odvrácení bezprostředně hrozícího nebo trvajícím útoku, avšak pouze ve třech případech – k ochraně života, jmění a svobody⁷. Nutná obrana měla oproti krajní nouzi poměrně podrobný výklad podmínek jejího užití. Krajní nouze, jakožto „*neodolatelné donucení*“, byla pak dotvářena v průběhu let judikaturou, která zakládala jak určitou míru proporcionality, tak i podmínku dnešní subsidiarity.⁸

1.2.2 Úprava okolností vylučujících protiprávnost dle zákon č. 86/1950 Sb.

V průběhu právníkové dvouletky⁹, která nastala po politickém převratu v roce 1948, došlo k vytvoření nového trestního zákona, který odpovídal marxisticko-leninistickým zásadám. V důsledku toho, že trestní právo bylo považováno za jedno z nejdůležitějších pro dosažení komunistických cílů, trestní zákon č. 86/1950 zaznamenal značné koncepční změny oproti rakouskému pojetí

⁶ Zákon č. 117/1852 ř.z., o zločinech, přečinech a přestupcích

⁷ Rt 2759/1927

⁸ Rt 2640/1927

⁹ Období mezi lety 1948-1950, v němž došlo k přeformulování právního řádu dle sovětských vzorů, vycházejících ze zásad marxismu a leninismu.

trestního práva. Změny nastaly i v rámci okolností vylučujících protiprávnost, a to nejen v oblasti právem chráněných zájmů, kde se do popředí dostaly – *zájmy pracujícího lidu a výstavba lidově demokratické republiky*. Zákon detailněji upravoval „nutnou obranu“ a „krajní nouzi“, jejichž úprava byla dosti ideologizována. Nově také okrajově začal vymezovat v koncových paragrafech „použití zbraně“.

„§ 8 Nutná obrana.

Jednání jinak trestné, jímž někdo odvrací útok na lidově demokratickou republiku, její socialistickou výstavbu, zájmy pracujícího lidu nebo na jednotlivce, není trestným činem, jestliže

- a) *útok přímo hrozil nebo trval a*
- b) *obrana byla útoku přiměřená.*“¹⁰

U nutné obrany a v rozsahu podmínek jejího užití nedošlo k velkým změnám. Avšak u krajní nouze tomu bylo jinak. Hlavním faktorem změny bylo vymezení jejich mezí přímo v zákoně. Ustanovil se požadavek subsidiarity a značně se vyformovaly podmínky proporcionality do podoby, ve které jsou takřka i teď.

„§ 9 Krajní nouze.

(1) Jednání jinak trestné, jímž někdo odvrací nebezpečí přímo hrozící lidově demokratické republice, její socialistické výstavbě, zájmům pracujícího lidu nebo jednotlivci, není trestným činem, jestliže

- a) *způsobená škoda je menší než ta, která hrozila a*
- b) *nebezpečí nebylo možno odvrátit jinak.*

(2) Nejde o krajní nouzi podle odstavce 1, jestliže ten, komu nebezpečí hrozilo a byl povinen je snášet.“¹¹

¹⁰ Zákon č. 86/1950 SB., Trestní zákon

¹¹ Zákon č. 86/1950 SB., Trestní zákon

1.2.3 Úprava okolností vylučujících protiprávnost dle zákona č. 140/1961 Sb.

Tento zákon vstoupil v platnost po přijetí nové ústavy¹², která předzакládala určitou rekonfiguraci totalitního státu. Zákon č. 140/1961 byl díky rozsáhlým a četným novelizacím platný dokonce i po revoluci, a to do 31. 12. 2009.

V oblasti okolností vylučujících protiprávnost se projevil zajímavými změnami. Přímou ustanovoval tři základní skutkové podstaty okolností vylučujících protiprávnost a to „nutnou obranu“, „krajní nouzi“ a „oprávněné použití zbraně“. Ostatní okolnosti byly formovány až praxí v průběhu let.

„§ 13 Nutná obrana

Čin jinak trestný, kterým někdo odvrací přímo hrozící nebo trvajícím útok na zájem chráněný tímto zákonem, není trestným činem. Nejde o nutnou obranu, byla-li obrana zřejmě nepřiměřená povaze a nebezpečnosti útoku. (znění do 31. 12. 1993)“

V rámci novel mezi lety 1961-2009, v době platnosti tohoto zákona, byla ustanovení o okolnostech vylučujících protiprávnost prakticky neměnná. Až na jedinou novelu, která byla provedena zák. č. 290/1993 Sb. a ustanovila změnu ve výkladu nutné obrany. Touto novelou zavedla formulaci „**zcela zjevně nepřiměřená**“, se kterou se setkáváme dodnes, jejímž cílem bylo umožnit aplikaci nutné obrany v rámci širšího okruhu posuzovaných případů.

„§ 13 Nutná obrana

Čin jinak trestný, kterým někdo odvrací přímo hrozící nebo trvajícím útok na zájem chráněný tímto zákonem, není trestným činem. Nejde o nutnou obranu, byla-li obrana zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku. (znění do 31. 12. 2009)“¹³

Krajní nouze byla po celou dobu formulována téměř tak, jak ji zná i dnešní právní úprava. Zajímavostí však je, že tento zákon neznal její negativní vymezení ve

¹² Ústavní zákon č. 100/1960

¹³ Zákon č. 140/1961 SB., Trestní zákon

smyslu, že „nejde o krajní nouzi, jestliže ten, komu nebezpečí hrozilo, byl povinen je snášet.“¹⁴ Avšak předcházející zákon č. 86/1950 Sb. takovéto vymezení již zakládal, a přestože zákon č. 140/1961 Sb. ji z právní úpravy odebral, do aktuálního trestního zákoníku se opět vrátila.

„§ 14 Krajní nouze

Čin jinak trestný, kterým někdo odvrací nebezpečí přímo hrozící zájmu chráněnému tímto zákonem, není trestným činem. Nejde o krajní nouzi, jestliže bylo možno toto nebezpečí za daných okolností odvrátit jinak anebo způsobený následek je zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější než ten, který hrozil.“¹⁵

„§15 Oprávněné použití zbraně

Trestný čin nespáchá, kdo použije zbraně v mezích zmocnění příslušných zákonných předpisů.“¹⁶

Je zřejmé, že stejně jako samotné trestní právo či jiná právní odvětví se i okolnosti vylučující protiprávnost vyvíjely postupem času až do podoby, kterou známe dnes z platné právní úpravy. A s jistou můžeme říct, že vyvíjet se budou dál. Ať už pod vlivem běhu času či v důsledku působení společnosti, právo (či konkrétní právní instituty) nikdy nezůstane neměnné.

¹⁴ Zákon č. 86/1950 Sb., Trestní zákon

¹⁵ Zákon č. 140/1961 Sb., Trestní zákon

¹⁶ Zákon č. 140/1961 Sb., Trestní zákon

2. Okolnosti vylučující protiprávnost de lege lata na území České republiky

2.1 PROTIPRÁVNOST

K tomu, abychom se mohli zabývat jednotlivými okolnostmi vylučujícími protiprávnost a správně je pochopit, je podstatné si vymezit samotný pojem protiprávnost ve smyslu trestního práva. Přestože se některé činy na první pohled jeví jako trestné, tak ve skutečnosti jeví znaky trestného činu pouze zdánlivě. Z trestního zákoníku vyplývá, že „*trestným činem je protiprávní trestný čin, který trestní zákoník označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně.*“¹⁷

Abychom čin mohli nazývat trestným činem, je vždy potřeba, aby současně došlo k naplnění dvou podmínek:

- protiprávnosti činu,
- splnění znaků uvedených v zákoně (jakožto znaků skutkových podstat jednotlivých trestných činů a obecných znaků subjektu pachatele).

Protiprávní jednání je takové jednání pachatele, které nedbá potřebám a požadavkům vyplývajícím z platné právní úpravy dané země. „*Protiprávnost je rozpor s právní normou v rámci právního řádu.*“¹⁸ Tedy každé takové jednání, které není v souladu s právem, je protiprávní. U některých trestných činů je protiprávnost výslovně vyjádřena skrze formulace typu – „*neoprávněně*“, „*v rozporu s právními předpisy*“, „*bez povolení*“ atd.) a u jiných se pouze dovozuje ze samotné podstaty věci, že je takový čin uveden v zákoně jako trestný.¹⁹

V materiálním smyslu lze protiprávnost chápat jako sociální škodlivost. A právě takové činy, které jsou spáchány na základě jednání – jakožto jedné z okolností vylučujících protiprávnost, vylučují společenskou škodlivost již z povahy věci.

¹⁷ Zákon č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník, § 13

¹⁸ JELÍNEK, J. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. Vyd. 7. dle stavu k 1. 10. 2019, Praha: Leges, 2019, s. 263

¹⁹ NOVOTNÝ, František a kol.: Trestní právo hmotné, 3. vyd., Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, s. 154

2.2 OBECNĚ O OKOLNOSTECH VYLUČUJÍCÍCH PROTIPRÁVNOST

Okolnosti vylučující protiprávnost jsou takové okolnosti, které zbavují trestní odpovědnosti pachatele činu jinak trestného. Jednání je bráno jako dovolené, za předpokladu vyloučení protiprávnosti na základě ospravedlňujícího důvodu.²⁰ Okolnosti vylučující protiprávnost můžeme v laické praxi nazývat různě, jako třeba výše zmíněné „ospravedlňující důvody“. Avšak ať už okolnosti vylučující protiprávnost nazýváme jakkoliv, vždy se jedná o takové jednání, které zdánlivě naplňuje znaky trestného činu. Ve výsledku se vyloučí protiprávnost a dál na takový čin bude pohlíženo pouze jako na „čin jinak trestný“, jako na čin dovolený.

Je podstatné říci, že trestnost činu jinak trestného (jednání v důsledku okolností vylučujících protiprávnost) je vyloučena od počátku (ex tunc).²¹ Nikdy by takový skutek neměl být klasifikován jako trestný čin, protože od samého započetí jednání mu schází jeden ze základních dvou znaků trestného činu, a to protiprávnost. V praxi je důležité rozpoznávat situace, kdy čin není trestný od počátku, a to právě v důsledku okolností vylučujících protiprávnost, od důvodu zániku trestu či od důvodu zániku trestnosti. „*U důvodu zániku trestnosti jde o ty případy, kdy čin byl v době svého spáchání trestným činem a odůvodňoval tehdy trestní odpovědnost pachatele, trestnost však dodatečně zanikla, např. promlčením trestního stíhání nebo účinnou lítostí apod.*“²²

Samotná konstrukce vymezení okolností vylučujících protiprávnost v trestním zákoníku je velmi podobná systému vymezení jako u skutkových podstat trestných činů. Avšak s tím rozdílem, že u okolností vylučujících protiprávnost je snaha obecně vymežit situace, které ve svém důsledku protiprávnost jednání vylučují.

²⁰ JELÍNEK, J. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. Vyd. 7. dle stavu k 1. 10. 2019, Praha: Leges, 2019, s. 263

²¹ KRATOCHVÍL, V. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. 2. vydání, Praha: C. H. Beck, 2012, s. 425

²² JELÍNEK, J. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. Vyd. 7. dle stavu k 1. 10. 2019, Praha: Leges, 2019, s. 265

Vymezení okolností vylučujících protiprávnost nalezneme v hlavě III. obecné části trestního zákoníku takto:

- § 28 TZ – KRAJNÍ NOUZE,
- § 29 TZ – NUTNÁ OBRANA,
- § 30 TZ – SVOLENÍ POŠKOZENÉHO,
- § 31 TZ – PŘÍPUSTNÉ RIZIKO,
- § 32 TZ – OPRAVNĚNÉ POUŽITÍ ZBRANĚ.²³

V obecné části trestního zákoníku nenalezneme taxativní výčet důvodů vylučujících protiprávnost, spíše vymezení těch okolností, se kterými se v praxi nejčastěji můžeme setkat. S dalšími okolnostmi vylučujícími protiprávnost se můžeme setkat i ve zvláštní části trestního zákoníku, jedná se např. o beztrestnost agenta dle § 263 nebo neoznámení trestného činu dle § 368 odst. 3. Avšak je nutno podotknout, že u okolností vylučujících protiprávnost se neustále setkáváme s rozšiřováním skrze analogii. V tomto případě se o rozpor se zásadou *nullum crime sine lege* nejedná, jelikož jde o analogii ve prospěch pachatele (tj. rozšiřující se podmínky beztrestnosti), kterou trestní právo připouští.²⁴

²³ JELÍNEK, J. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. Vyd. 7. dle stavu k 1. 10. 2019, Praha: Leges, 2019, s. 263-264

²⁴ ŠÁMAL, P. a kol: Trestní právo hmotné. 8. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, s. 211

2.3 KRAJNÍ NOUZE

2.3.1 Obecně institut krajní nouze

Zákonnou úpravu institutu krajní nouze nalezneme v § 28 obecné části trestního zákoníku v tomto znění:

„(1) Čin jinak trestný, kterým někdo odvrací nebezpečí přímo hrozící zájmu chráněnému trestním zákoníkem, není trestním činem.

(2) Nejde o krajní nouzi, jestliže bylo možno toto nebezpečí za daných okolností odvrátit jinak anebo způsobený následek je zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější než ten, který hrozil, anebo byl ten, komu nebezpečí hrozilo, povinen je snášet.“²⁵

Oproti úpravě obsažené v zákoně 140/1961 Sb. dochází k rozšíření po vzoru úpravy zákona 86/1950 Sb. Jedná se o nejobecnější a nejširší okolnost vylučující protiprávnost, vůči které ostatní okolností stojí v poměru speciality. Díky institutu krajní nouze máme možnost svépomocí chránit své oprávněné zájmy. *„Svépomoc musí být přiměřená okolnostem, přičemž zohlednit je třeba především povahu a význam bráněného práva, intenzitu zásahu do něj, následky s porušením práva spojené, jakož i spojené s použitím svépomoci.“²⁶* Oprávněné zájmy jsou takové, které jsou chráněny trestním zákoníkem – např. zdraví, život, svoboda, majetek aj.²⁷ Při užití krajní nouze se však střetávají dva zájmy chráněné trestním právem, a v důsledku toho se musí užít *princip regulace střetu protichůdných zájmů*. Na jednom ze zájmů hrozí porucha, kterou je možno odvrátit pouze porušením druhého zájmu. Uveďme si to na příkladu, kdy na osobu A v parku nečekaně zaútočí zatoulaný americký pitbulteriér. Osoba A ve snaze bránit se použije k obraně horské jízdní kolo osoby B, podaří se jí sice psa odehnat, ale jízdní kolo je naprosto zničeno.²⁸ V daném případě jde ze strany osoby A o čin oprávněný, jelikož bránila vážnější zájem - a to zdraví, naproti nižšímu zájmu – a to majetkovému. Jednání v krajní nouzi může směřovat proti komukoliv/čemukoliv, co ohrožuje naše právem

²⁵ Zákon č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník, § 28

²⁶ rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 8 Tdo T21/2020, ze dne 22. 07. 2020

²⁷ NOVOTNÝ, František a kol.: Trestní právo hmotné, 3. vyd., Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, s. 156

²⁸ JELÍNEK, J. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. Vyd. 7. dle stavu k 1. 10. 2019, Praha: Leges, 2019, s. 266

chráněné zájmy, s výjimkou toho, kdo sám jedná v krajní nouzi. V takovém případě je jednání v krajní nouzi nepřipustné.²⁹

Rozpoznat o jakou okolnost vylučující protiprávnost se jedná, či zda vůbec o nějakou, bývá často velice složité a záleží na řadě specifických okolností. Avšak pro určení krajní nouze se posuzují podmínky vyplývající z trestního zákoníku §28, které musí být v takových případech kumulativně splněny:

- a) *„odvracení nebezpečí, které hrozí zájmu chráněnému trestním zákonem,*
- b) *nebezpečí hrozí přímo, bezprostředně,*
- c) *nebezpečí nebylo možno za daných okolností odvrátit jinak (tzv. požadavek subsidiarity),*
- d) *způsobený následek nesmí být zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější než ten, který hrozil (tzv. požadavek proporcionality),*
- e) *ten, komu nebezpečí hrozilo, neměl povinnost je snášet.“³⁰*

Podmínky jsou vymezeny jak pozitivně – jaké je jednání v krajní nouzi, tak i negativně – jaké jednání v krajní nouzi nesmí být. Ať už se jedná o podmínky pozitivní či negativní, pachatel³¹ by si měl být vždy těchto objektivních podmínek vědom a měl by mít vůli jednat za jejich existence.

2.3.2 Výklad podmínek krajní nouze dle § 28 TZ

Abychom si mohli správně vykládat jednotlivé podmínky vyplývající z §28 trestního zákona, je důležité si vymežit pojem nebezpečí. Pojem nebezpečí je v právní teorii vykládán jako „stav hrozící poruchou“. Zdroj nebezpečí pro vyvolání poruchy není rozhodující, může být způsobeno člověkem (př. řidičem při dopravní nehodě), přírodní silou (př. zemětřesením, povodní), věcí (př. poruchou strojního zařízení), zvířetem (př. psem) či jiným způsobem (př. epidemií nakažlivé choroby). Dokonce i oprávněným činem může dojít k vyvolání nebezpečí, které lze odvrátit

²⁹ ŠÁMAL, Pavel a kol.: Trestní zákoník I. § 1 až 139. *komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 388-397

³⁰ JELÍNEK, J. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. Vyd. 7. dle stavu k 1. 10. 2019, Praha: Leges, 2019, s. 265

³¹ V tomto případě ten, kdo odvrací nebezpečí.

podle §28.³² Příčiny vyvolaného nebezpečí mohou být tedy, jak různého zdroje, tak i různého rozsahu.

2.3.2.1 Nebezpečí hrozící zájmu chráněnému zákonem

„Nebezpečí, které někdo při krajní nouzi odvrací, je stav hrozící poruchou některého zájmu chráněného trestním zákoníkem.“³³ Zájmy chráněné trestním zákoníkem (objekty trestných činů) jsou upraveny v ustanoveních zvláštní části trestního zákoníku (př. život, zdraví, čest, svoboda, důstojnost atd.).

Ať už je zdroj vyvolaného nebezpečí jakýkoliv, vždy musí jít o nebezpečí hrozící buď zájmům společnosti, nebo jednotlivce, právnické osoby či jiných organizací. Vždy se bude jednat o zájmy vyplývající z objektů trestných činů uvedených ve zvláštní části trestního zákoníku. Při použití krajní nouze se může jednat o ohrožení zájmů vlastních i cizích. K jednání v krajní nouzi je v podstatě oprávněn každý, jak ten, jehož zájmy jsou nebezpečím přímo ohroženy, tak i ten, jehož zájmů se to přímo nedotýká a poskytuje tzv. pomoc v nouzi.³⁴

2.3.2.2 Nebezpečí hrozící přímo, bezprostředně

Dále aby se dala uplatňovat tato okolnost vylučující protiprávnost, musí jít o **bezprostřední ohrožení**. Jedná se o přímo hrozící nebezpečí, u něhož vývoj událostí rychle spěje k porušení právem chráněných zájmů anebo tento vývoj sice je přerušen, ale došlo k naplnění téměř všech podmínek potřebných k vyvolání poruchy a současně je vysoká pravděpodobnost, že se tomu tak skutečně stane.³⁵ Například, když *„povodeň dosáhla hráze, dosahuje k jejímu okraji a hráz vykazuje známky narušení; z tohoto důvodu bezprostředně hrozí její protržení a zatopení, popř. zničení obytného domu, přitom je možno protrhnout jinou méně důležitou hráz, kde je možno odvést vodu mimo obytnou část města a zatopit pouze kůlny*

³² JELÍNEK, J. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. Vyd. 7. dle stavu k 1. 10. 2019, Praha: Leges, 2019, s. 266

³³ ŠÁMAL, Pavel a kol.: Trestní zákoník I. § 1 až 139. komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 388-397

³⁴ JELÍNEK, J. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. Vyd. 7. dle stavu k 1. 10. 2019, Praha: Leges, 2019, s. 266

³⁵ rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 3 Tdo 1379/2019, ze dne 31. 03. 2020

patřící k jinému domu stojícímu na rozdíl od nich na návrší“.³⁶ Pozor, o bezprostřední ohrožení nejde v případě, kdy ohrožení již pominulo nebo hrozí-li teprve v budoucnu. Posouzení, zda se skutečně jedná o bezprostřední ohrožení, vždy závisí na řadě subjektivních faktorů. Soudci v praxi rozhodují na základě vlastního uvážení všech okolností případu jak samostatně, tak i společně, a to vždy v souladu se zásadou materiální pravdy. Například v jednom z usnesení nejvyššího soudu je bezprostřední ohrožení popsáno následovně: „*Nebezpečí hrozí přímo, jestliže z něho ihned, okamžitě a bezprostředně vyplývá reálná možnost vzniku újmy na chráněném zájmu. Mezi tímto porušením chráněného zájmu, resp. jeho hrozbou, na straně jedné a činem osoby, která jedná v krajní nouzi, na straně druhé musí být i úzká časová souvislost v tom smyslu, že pokud by nenastoupilo jednání v krajní nouzi, nastalo by bez jakéhokoli významnějšího časového odstupu porušení chráněného zájmu.*“³⁷

2.3.2.3 Požadavek subsidiarity (nemožnost odvrácení nebezpečí jinak)

Dalším typickým znakem pro krajní nouzi je požadavek subsidiarity. „*Krajní nouzí se označuje takový stav, kdy je možné ochránit zájem chráněný trestním zákonem jen tím, že se obětuje jiný takový zájem... Jde tu tedy o střet zájmů společnosti na ochranu různých společenských zájmů.*“³⁸ Zásadou subsidiarity je tedy myšleno, že v dané situaci nelze nebezpečí odvrátit jiným způsobem. Důležitými pro posouzení tohoto hlediska jsou zájmy jiných osob, kterých se samotné odvrácení nebezpečí může dotýkat a může je poškodit. Proto je zde snaha tyto zájmy druhých dostatečně bránit a je třeba mít vždy na paměti, že v případě, kdy je možné se hrožícímu nebezpečí vyhnout jinak (např. útekem), nepůjde o stav krajní nouze.³⁹

Pro odvrácení nebezpečí je možno nárokovat použití pouze těch možností, kterými by se odvrátilo nebezpečí **včas** a **dostatečným způsobem** (srov. R 26/1972). Avšak pro posouzení toho, zda v dané situaci skutečně bylo možné

³⁶ ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní zákoník I. § 1 až 139. *komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 388-397

³⁷ rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 7 Tso 125/2005, ze dne 06. 10. 2005

³⁸ ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní zákoník I. § 1 až 139. *komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 388-397

³⁹ NOVOTNÝ, František a kol.: Trestní právo hmotné, 3. vyd., Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, s. 157

bezpečně odvrátit nebezpečí jiným způsobem, je podstatné celou situaci zkoumat jako celek a pohlížet na řadu subjektivních okolností. Obecně však požadavek subsidiarity bývá vykládán jako požadavek na osobu jednající v krajní nouzi, aby zvolila k odvrácení nebezpečí ze všech možných řešení to, které přináší obecně nejmenší škodu.⁴⁰

2.3.2.4 Požadavek proporcionality škodlivosti následku

Zásada proporcionality v krajní nouzi je ukotvena v ustanovení §28 odst. 2 TZ, který zakládá, že odvrácením nebezpečí nesmí být způsobený následek zřejmě stejně závažný či dokonce závažnější než ten, který původně hrozil. „*Jednajícímu v krajní nouzi nesmí být jasně patrné, že by takový následek způsobil.*“⁴¹ Za splněný požadavek proporcionality nelze tedy brát takové jednání pachatele, jehož následkem je smrt jiného, způsobena záchranou života vlastního.⁴² Takovým jednáním by byla způsobená škoda stejné úrovně na stejně chráněném zájmu. Avšak podmínka proporcionality je splněna i v takovém případě, kdy osoba jednající v krajní nouzi zachrání více lidských životů tím, že obětuje jeden jiný lidský život.⁴³ V rámci hodnocení krajní nouze je tedy podstatné srovnání následků na zájmu, které byl jednáním v krajní nouzi obětován a na zájmu, kterému nebezpečí hrozí a chceme ho ochránit.⁴⁴

K posouzení závažnosti a důležitosti chráněných zájmů, pro osoby jednající v krajní nouzi může být dobrým pomocníkem systematika zvláštní části trestního zákoníku, neboť je řazena dle současné společenské situace a posuzování důležitosti společenských zájmů. Ale ani tento přístup k hodnocení důležitosti chráněných zájmů nelze považovat za stoprocentní. Vždy je třeba situace posuzovat velice subjektivně a v souvislosti se všemi okolnostmi. Např. nějaké lehčí zranění nebo omezení osobní svobody kratšího rozsahu, jehož užitím se odvrátí majetková škoda velkého rozsahu, může být vnímáno v daném případě jako „následek méně

⁴⁰ ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní zákoník I. § 1 až 139. *komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 388-397

⁴¹ rozhodnutí Nejvyššího soudu 3 Tdo 1379/2019, ze dne 31.3.2020

⁴² JELÍNEK, J. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. Vyd. 7. dle stavu k 1. 10. 2019, Praha: Leges, 2019, s. 269

⁴³ ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní právo hmotné. 8. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, s.

⁴⁴ usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 4 Tdo 1425/2013, ze dne 11. 02. 2014

závažný“ oproti tomu, kterým hrozil, přestože zdraví a svoboda jsou obecně brány za významnější chráněné zájmy než majetek.⁴⁵ A právě i takovou odchylku⁴⁶, si můžeme vysvětlit použitím formulace „*zřejmě stejně závažný*“, která díky svojí neurčitosti, má obecně rozšiřující povahu výkladu podmínek krajní nouze.

2.3.2.5 Ten komu nebezpečí hrozilo, neměl povinnost je snášet

Povinnost nebezpečí snášet, je obecně kladena dodržovat určitým kategoriím osob, ustanoveným ve zvláštních předpisech. Zpravidla se nemohou vyhnout jednání s poukázáním na vlastní nebezpečí, jelikož jsou vázány zvláštní povinnostmi konat. S ohledem na tuto zásadu je rozhodující, zda povinnost nebezpečí snášet náleží osobě, které hrozí, nikoli však osobě, která nebezpečí odvrací. Tedy ani pomoc v nouzi není přípustná za předpokladu, kdy osoba ohrožená má povinnost takové nebezpečí snášet. Avšak takovou povinnost nemůžeme chápat absolutně. V určitých případech by tato podmínka byla velmi přísná a značně nepřiměřená. Proto naplnění jak této podmínky, tak celkově všech podmínek krajní nouze, musí být v každém ojedinelém případě posuzováno obezřetně a velmi důkladně.⁴⁷

2.3.3 Exces z mezí krajní nouze

Exces neboli vybočení z mezí krajní nouze nastává v takové situaci, kdy osoba svým jednáním nenaplní zcela podmínky určující jednání v krajní nouzi, popřípadě je částečně překročí. Podmínek určujících krajní nouzi je několik, a proto i rozlišujeme několikero možností vybočení z těchto podmínek, a to jsou:

- a. Intenzivní exces je ten, který se projevuje tím, že způsobený následek byl **zřejmě stejně závažný** nebo **ještě závažnější než ten, který vůbec hrozil** (vybočení z mezí požadavku proporcionality).

⁴⁵ JELÍNEK, J. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. Vyd. 7. dle stavu k 1. 10. 2019, Praha: Leges, 2019, s. 269-270

⁴⁶ Odchylku od standardního uspořádání právem chráněných zájmů.

⁴⁷ JELÍNEK, J. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. Vyd. 7. dle stavu k 1. 10. 2019, Praha: Leges, 2019, s. 267

- b. Extenzivní exces je takový, kdy jednání **nebylo provedeno v době, kdy nebezpečí bezprostředně hrozilo**. Bud' nebezpečí již pominulo anebo ještě ani nezačalo (vybočení z časových mezí).
- c. jednání, při němž nebezpečí bylo odvráceno, ale **bylo ho možné odvrátit jinak** a bez tak závažných následků (vybočení z mezí požadavku subsidiarity).
- d. Jednáním byla **porušena povinnost nebezpečí snášet**.⁴⁸

V případech, kdy byl trestný čin spáchán v důsledku odvracení nebezpečí, ale nebyly splněny veškeré podmínky určující krajní nouzi, se k takovému jednání přihlíží jako k polehčující okolnosti.⁴⁹ Důležité je se zabývat vybočením z mezí krajní nouze z hlediska zavinění. Mohlo se jednat jak o úmysl či nedbalost, tak o vybočení z důvodu strachu, leknutí nebo náhlého pomatení mysli. „*Rozhodující pro hodnocení vybočení z mezí krajní nouze je, bylo-li toto nebezpečí možno odvrátit jinak, nebo zda způsobený následek je zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější než ten, který hrozil. Při hodnocení, zda nebezpečí bylo možno odvrátit jinak, je třeba brát v úvahu jen ty možnosti obviněného, kterými bylo možno odvrátit nebezpečí včas, tj. ještě před porušením zájmu chráněného trestním zákoníkem, kterému nebezpečí hrozil.*“⁵⁰ Proto, jak již bylo řečeno, zda došlo k jednání v krajní nouzi, záleží vždy na řadě subjektivních okolností a je potřeba pečlivě zkoumat každý jednotlivý případ. Stejně tak tomu je i při určení, zda a v jakém rozsahu došlo k vybočení z mezí krajní nouze, jelikož i to se může značně projevit při určování druhu a výměry trestu.

⁴⁸ ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní právo hmotné. 8. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, s. 217

⁴⁹ JELÍNEK, J. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. Vyd. 7. dle stavu k 1. 10. 2019, Praha: Leges, 2019, s. 272

⁵⁰ rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 3 Tz 54/71, ze dne 16. 08. 1971

2.4 NUTNÁ OBRANA

2.4.1 Obecně institut nutné obrany

Zákonnou úpravu institutu nutné obrany nalezneme v § 29 obecné části trestního zákoníku v tomto znění:

„(1) Čin jinak trestný, kterým někdo odvrací přímo hrozící nebo trvajících útok na zájem chráněný trestním zákonem, není trestním činem.

(2) Nejde o nutnou obranu, byla-li obrana zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku.“⁵¹

Nutná obrana nám dává možnost se bránit proti tomu, kdo jakýmkoliv způsobem porušuje zájmy chráněné trestním zákonem. V případě zájmů chráněných trestním zákonem mluvíme o zájmech vlastních, tak i zájmech jiného. Stejně tak to mohou být zájmy kolektivní, individuální či zájmy státu. Ale vždy to musí být zájmy chráněné trestním zákonem, jelikož ty nechráněné, ty nemohou být beztrestně chráněny jednáním v nutné obraně.⁵² I v čl. 23 LZPS je založeno právo občanů postavit se na odpor těm, kteří by narušovali základní lidská práva, svobody a demokratický řád založený Listinou. K tomu, abychom mohli určit, zda se skutečně jedná o nutnou obranu, musí být kumulativně splněny podmínky vyplývající z §29 trestního zákoníku:

- a) odvracení přímo hrozícího nebo trvajících útoku,
- b) útok směřuje proti zájmu chráněnému trestním zákoníkem,
- c) obrana nesmí být zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku.⁵³

Nutná obrana je ve vztahu speciality k institutu krajní nouze. Tento poměr speciality vychází ze základních znaků jednotlivých institutů. Tak jako u krajní nouze se odvrací jakékoliv nebezpečí, u nutné obrany se musí jednat o odvracení útoku. Útok můžeme také označit jako tzv. kvalifikované nebezpečí, kterým je

⁵¹ Zákon č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník, § 29

⁵² náleží Ústavního soudu sp. Zn. II. ÚS 317/2001, ze dne 01. 10. 2002

⁵³ NOVOTNÝ, František a kol.: Trestní právo hmotné, 3. vyd., Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, s. 159

úmyslné a protiprávní jednání člověka.⁵⁴ U krajní nouze se tedy odvrací nebezpečí, které vzniklo na jakémkoliv základě (*př. přírodní silou, člověkem, věcí, zvířetem...*), kdežto u nutné obrany se odvrací kvalifikované nebezpečí – útok, které bylo vyvoláno jednáním člověka. Pro lepší pochopení základních rozdílů, je vhodné si uvést příklad.:

- a) Jednání pracovníka soukromé bezpečnostní služby, který při zajišťování obrany převozu peněz z banky použije střelné zbraně proti ozbrojenému lupiči, a těžce jej zraní. (**nutná obrana**)
- b) Jednání pracovníka soukromé bezpečnostní služby, který při převozu peněz z banky ozbrojenému lupiči vydá peníze pro beznadějnost jakéhokoliv odporu, neboť lupič na něj míří střelnou zbraní. (**krajní nouze**)⁵⁵

Nutnou obranu lze sice užít pouze proti útoku člověka, ale oproti krajní nouzi má širší možnosti uplatnění, jelikož není omezená tak přísnými podmínkami. Například při uplatnění nutné obrany není vyžadováno splnění podmínky subsidiarity. V tomto případě tedy není povinnost snažit se odvrátit nebezpečí jinak, a stejně tak ani nebezpečí snášet. Obecně je nutná obrana uplatněním práva proti *bezpráví*⁵⁶, při níž je nedostatek ochrany právem chráněných zájmů ze strany veřejné moci, nahrazován svémocí.⁵⁷

K uplatnění nutné obrany má právo kdokoliv. Nemusí to být pouze osoba, proti které je útok nasměrován, ale i osoba, která pouze vystupuje proti útoku směřujícímu proti jinému. Takovému jednání, obdobně jako u krajní nouze, říkáme pomoc v nutné obraně.⁵⁸ „*Jde o nutnou obranu, odvrací-li napadený činem jinak trestným útok na tělesnou integritu přímo mu hrozící proto, že se snažil odvrátit útok směřující proti tělesné integritě jiné osoby.*“⁵⁹

⁵⁴ JELÍNEK, J. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. Vyd. 7. dle stavu k 1. 10. 2019, Praha: Leges, 2019, s. 273

⁵⁵ NOVOTNÝ, František a kol.: Trestní právo hmotné, 3. vyd., Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, s. 156

⁵⁶ Obecně situace, kdy ze subjektivního hlediska je někomu páchána křivda, nespravedlnost či příkoří. Stav, který je protiprávní a znamená nedostatek objektivního práva.

⁵⁷ ŠÁMAL, P., a kol.: Trestní zákoník I. § 1 až 139. *komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 397–419

⁵⁸ rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 6 Tdo 1298/2019, ze dne 24. 10. 2019

⁵⁹ rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. Zn 7 Tz 67/69, ze dne 23. 09. 1969

Existují i určité skupiny lidí, kterým je uložena povinnost ochrany zájmů chráněných TZ zvláštními právními předpisy. V takových případech by se pak hovořilo o tzv. *zvláštní povinnosti konat*. Obecně však platí, že nutná obrana je právem, nikoliv povinností, a tedy vždy individuálně zaleží na každém, zda svého práva v dané situaci využije či nikoliv.⁶⁰

2.4.2 Výklad podmínek nutné obrany dle § 29 TZ

K tomu, abychom si mohli správně vykládat podmínky vyplývající z §29 trestního zákoníku, je důležité si vymezit pojem útok. „*Útok je úmyslné, protiprávní jednání člověka, jež je nebezpečné pro společnost.*“⁶¹

Jak už je výše zmíněno, útok je určitou formou nebezpečí – tzv. kvalifikované nebezpečí. At už jde celkově o nebezpečí, či o konkrétní útok, vždy musí být nasměrován proti zájmům chráněným trestním zákoníkem. Avšak oproti krajní nouzi - kde odvracíme nebezpečí, jehož zdroj není rozhodující - u nutné obrany je člověk jako zdroj útoku rozhodující podmínkou. Např. nebezpečné chování zvířete není útokem, ale nebezpečné chování zvířete vyvolané na popud člověka lze jako útok brát a v takovém případě by byl člověk považován za útočníka a pes za tzv. živý nástroj útoku. Útok může být vyvolán jak konáním, tak i opomenutím.⁶² Komisivní jednání se objevuje ve většině případech v judikatuře, a téměř každý si jej dokáže představit. Omisivním jednáním je v daném případě složitější, a proto ho představím na příkladu porušení zvláštní povinnosti konat dle § 112 TZ. Jedná se o situace, kdy oprávněná osoba (obránce) vyzve neoprávněnou osobu (útočníka), aby opustila její obydlí a útočník i přes výzvu v něm neoprávněně setrvá. Svým nekonáním útočník poruší zájmy chráněné trestním zákonem a vyvolá tím i tzv. útok proti obránci, který je následně oprávněn užít nutné obrany.⁶³

Ačkoliv útok je zpravidla trestným činem, nemusí tomu tak být vždy. Útočníkem totiž může být i osoba bez trestní odpovědnosti (např. osoba nepřičetná,

⁶⁰ KRATOCHVÍL, V. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. 2. vydání, Praha: C. H. Beck, 2012., s. 435

⁶¹ JELÍNEK, J. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. Vyd. 7. dle stavu k 1. 10. 2019, Praha: Leges, 2019, s. 273

⁶² ŠÁMAL, P., a kol.: Trestní zákoník I. § 1 až 139. *komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 397–419

⁶³ usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích sp. zn. 4 To 360/96, ze dne 25. 6. 1996

dítě či osoba jednající ve skutkovém omylu). Ale v každém případě musí být útok činem protiprávním. Proto nutnou obranu nemůžeme použít proti jednáním dovoleným, tedy ani proti jednání v nutné obraně nebo v krajní nouzi, či v případě, kdy někdo vykonává svá práva a povinnosti.⁶⁴

2.4.2.1 Přímý hrozící nebo trvající útok

Jedná se o takový útok, který bezprostředně hrozí nebo trvá. *„Útok hrozí přímo, jestliže k porušení chráněného zájmu má dojít v úzké časové a zpravidla místní souvislosti.“*⁶⁵ Posouzení, zda útok hrozí přímo, je vždy závislé na individuálních okolnostech. Musí z nich být patrné, zda útok bude určitě a bez prodlení za hrozbou následovat. Hrozba nemusí být jasně vyslovena, ale musí být z okolností patrna, že nastala (*např. útočník sahající po zbraní*). Tedy, není třeba čekat do okamžiku, než útočník udeří jako první.⁶⁶ Obecně lze říct, že útok hrozí od okamžiku, kdy je z okolností jasně patrné, že s velkou pravděpodobností bude útok bez prodlení následovat.⁶⁷

K bezprostřednosti útoku se vyjádřil nejvyšší soud v jednom ze svých usneseních: *„Pokud jde o bezprostřední hrozbu nebo trvání útoku, buď je zde důvodný předpoklad útoku následujícího bezprostředně za hrozbou, anebo útok již započal a stále probíhá. Útok tedy ještě nesmí být ukončen ani krátkodobě přerušen, protože nutnou obranu lze použít proti útočníkovi jen do doby, pokud trvá útok na zájem chráněný trestním zákonem. O nutné obraně tudíž nelze uvažovat za situace, kdy útok ještě bezprostředně nehrozí ani nezačal, nebo pokud je útok již dokončen.“*⁶⁸

Nutnou obranu tedy není možné použít u teprve připravovaného útoku. Zpravidla se dá považovat za možnost započetí nutné obrany okamžik, kdy útok přejde do stádia pokusu. U tzv. přerušení útoku je vždy důležité rozlišovat případy, kdy se jedná pouze o tzv. přestávku v boji a lze oprávněně očekávat pokračování

⁶⁴ ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní právo hmotné. 8. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, s. 2019

⁶⁵ JELÍNEK, J. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. Vyd. 7. dle stavu k 1. 10. 2019, Praha: Leges, 2019, s. 275

⁶⁶ rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 8 Tdo 407/2019, ze dne 16. 04. 2019

⁶⁷ NOVOTNÝ, František a kol.: Trestní právo hmotné. 3. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, s. 160

⁶⁸ usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 8 Tdo 1208/2013, ze dne 13. 11. 2012

(např. útočník upadl, ale je nadále bojeschopný). Dále pro oprávněné užití nutné obrany je podstatné nezaměňovat pojmy ukončení útoku a dokonání činu. Například nutnou obranu lze použít vůči pachateli trestného činu krádeže v okamžiku, kdy je čin dokonán a útočník odchází se zcizenými věcmi, neboť útok na majetkové zájmy stále trvá.⁶⁹ Koncovým momentem nutné obrany je stav, kdy pomíjí nebezpečí pro napadené zájmy, či jsou takové zájmy definitivně porušeny a je zjevně patrné, že nehrozí nebezpečí dalších škod.

2.4.2.2 Obrana zcela zjevně nepřiměřená útoku

To, zda se jedná o přiměřenou obranu či nikoli, vždy závisí na posouzení individuální situace. Obrana musí být natolik intenzivní, aby dokázala samotný útok odrazit, tedy musí být silnější než předcházející útok.⁷⁰ Rozsah vynaložené obrany jde ruku v ruce s druhem a intenzitou útoku. Intenzita útoku se odvíjí od samotného způsobu útoku. Ve způsobu útoku jsou vyjádřeny všechny okolnosti provedení útoku – ať už osoba útočníka, počet útočníků, způsob provedení útoku, místo a čas útoku či použité prostředky aj.⁷¹ Nejvyšší soud pro posouzení přiměřenosti obrany shledává nezbytné hledisko subjektivního stavu obránce „*tedy tak, jak se jevila obránci v době hrozícího nebo trvajících útoku, a nikoli tak, jak se později jeví osobám, které ji následně posuzují.*“⁷² (srov. R 13/2010, usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 3 Tdo 1197/2013, ze dne 18.12.2013)

Přiměřenost je značně individuálním jevem a k jejímu posouzení je třeba vždy zkoumat intenzitu obou akcí (jak obrany, tak útoku). Např. situace, kdy je žena napadena svým manželem – jenž ji mlátí a škrtí, a ona, bezmocná odrazit útok jiným způsobem, jej bodne nožem do břicha, a tím mu způsobí vážné zranění. Toto jednání sice bylo intenzivnější než útok, ale bylo přiměřené k dané okolnosti, takže by spadalo pod jednání v nutné obraně.⁷³ Důležité je totiž říct, že obrana není myšlena pouze ve smyslu „pasivní obrany“, nýbrž i jako „aktivní obrana“. Obránce se aktivní obranou nestává útočníkem, jelikož o tom, kdo bude v pozici obránce a

⁶⁹ ŠÁMAL, P., a kol.: Trestní zákoník I. § 1 až 139. *komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 397–419

⁷⁰ usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 8 Tdo 1400/2014, ze dne 12. 11. 2014

⁷¹ ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní právo hmotné. 8. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, s. 224

⁷² rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 8 Tdo 198/2020, ze dne 11.03. 2020

⁷³ NOVOTNÝ, František a kol.: Trestní právo hmotné. 3. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, s. 162

útočníka, rozhoduje zásadně iniciativa na počátku střetnutí. Pro posouzení „nepřiměřenosti obrany“ také bývá podstatné, proti jakým zájmům chráněným trestním zákoníkem bývá útok nasměrován. Příklad úmyslného usmrcení zloděje při krádeži kola by byl hodnocen jako „zcela zjevně nepřiměřená obrana“, jelikož je značně patrný zjevný nepoměr intenzity hrozícího útoku a škody způsobené v obraně.

Díky tomu, že nutná obrana nepředpokládá přísné zkoumání proporcionality⁷⁴ mezi škodou způsobenou obráncem a škodou hrozící z útoku, je dle současné judikatury, při splnění ostatních podmínek, možné usmrtit i při ochraně práva na zachování svobod rozhodování o pohlavním životě, zachování domovní svobody i majetku. Pro určení „zcela zjevně nepřiměřeného útoku“ je tedy jedním z hlavních hledisek potřeba posouzení zavinění a představy obránce.⁷⁵

2.4.3 Exces z mezí nutné obrany

Exces neboli vybočení z mezí nutné obrany, nastává v takové situaci, kdy osoba svým jednáním zcela nesplní podmínky určující jednání v nutné obraně, popřípadě je částečně překročí. Podmínek určujících nutnou obranu je několik, a právě i na základě jich rozlišujeme několik možností vybočení z mezí nutné obrany:

- a) Intenzivní exces, který nastává v případě, kdy obrana byla zcela zjevně nepřiměřená útoku - *např. střelba na děti, které jsou na cizí zahradě na třešních či zmlácení osoby (lopatou), jež pouze přechází cizí pozemek s úmyslem si zkrátit cestu domů.*⁷⁶
- b) Extenzivní exces, nastává v případech, kdy se osoba bránila, ale obrana nebyla současná s přímo hrozícím nebo trvajícím útokem. Jedná se o vybočení, co do doby zákroku. To je tedy v případech, kdy v jednání bylo pokračováno poté, co již útok skončil nebo naopak byla obrana předčasná - *např. obránce si neuvědomil, že útok skončil, anebo pokračoval ze msty, i v době, kdy útok skončil.*⁷⁷

⁷⁴ V rozsahu, v jakém je brána, jako podmínka u krajní nouze

⁷⁵ ŠÁMAL, P., a kol.: Trestní zákoník I. § 1 až 139. *komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 397–419

⁷⁶ náleží Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 433/02, ze dne 01. 04. 2004

⁷⁷ rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 6 Tdo 169/2020, ze dne 26.02. 2020

Při vybočení z mezí nutné obrany mluvíme o společensky škodlivém, protiprávním jednání, které je trestné. Trestnost se určuje dle ustanovení trestního zákona, vztahujícího se na skutkovou podstatu trestného činu, kterou svým jednáním obránce naplnil. Ne vždy je však vybočení zcela jasné. U intenzivního excesu je potřeba si uvědomit, že pro nutnou obranu neplatí zásada subsidiarity. Proto se jedná o vybočení pouze v případech, kdy je jednání obránce **zcela zjevně nepřiměřené** způsobu útoku. A tedy přímo z §29 trestního zákona vyplývá, že takové jednání může být nepřiměřené nebo i zjevně nepřiměřené.⁷⁸

„Nejvyšší soud upozorňuje, že na intenzivní exces z nutné obrany není možné usuzovat pouze z toho, že obviněný se na útok poškozeného vedený proti jeho osobě (obviněnému) připravil tím, že vytáhl z pouzdra u pasu zavírací nůž, který měl při sobě, a že v tomto smyslu jednal vědomě. Podmínkou nutné obrany není náhlé či nepřipravené jednání obránce, neboť ani útok nemusí být neočekávaný.“⁷⁹

V obou případech je vždy potřeba detailně zkoumat na základě čeho došlo k vybočení z mezí nutné obrany – zda se jednalo o úmysl, pomstychtivost, nevědomost, omyl aj. Takovéto okolnosti budou podstatné k určení výměry trestu, zda dojde ke snížení pod dolní hranici trestní sazby dle § 58 odst. 6 trestního zákona, či to bude bráno jako polehčující okolnosti, dle podmínek v § 41 písm. g).

2.4.4 Ústavněprávní zakotvení užití zbraně k obraně

V současné době jsou veškeré podmínky nutné obrany zakotveny pouze na úrovni obecných zákonů, nikoliv na úrovni ústavní. Avšak v posledních letech, s ohledem na evropskou směrnici ze dne 17. května⁸⁰, jejíž implementace by mohla přinést změny v rozsahu užití zbraně, a negativní reakce občanů ve smyslu petice „za zachování práv bezúhonných českých občanů v oblasti legálních zbraní“⁸¹, se začala problematika úpravy použití zbraně v rámci nutné obrany řešit na půdě Parlamentu ČR.

⁷⁸ ŠÁMAL, P., a kol.: Trestní zákoník I. § 1 až 139. *komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 397–419

⁷⁹ rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 6 Tdo 1347/2008, ze dne 26. 02. 2009

⁸⁰ směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2017/853 ze dne 17. května 2017, kterou se mění směrnice Rady 91/477/EHS o kontrole nabývání a držení zbraní.

⁸¹ LIGALIBE, petice „Za zachování práv bezúhonných českých občanů v oblasti legálních zbraní!“ (online), dostupné z: <https://ligalibe.cz/ke-stazeni/nova-petice/>

Dne 17.6.2020 byl rozeslán senátní návrh ústavního zákona, kterým by se rozšířila Listina základních práv a svobod v rozsahu čl. 6, a to konkrétně doplnění odst. 4 o větu – „Právo bránit život svůj či život jiného člověka i se zbraní je zaručeno za podmíněk, které stanoví zákon.“⁸² Z důvodové zprávy vyplývá, že by se jednalo spíše o symbolické zakotvení, které by nikterak nerozšiřovalo současné užití zbraně v rámci obrany, pouze by povyšovalo její právní sílu. Použití zbraně je bráno jako pouhá alternativa možné obrany, při níž, stejně jako u jiné formy nutné obrany, musejí být splněny podmínky jejího užití vyplývající z trestního zákoníku a dalších zákonů s tím souvisejících. Cílem novely by tedy bylo ústavní zakotvení práva na obranu, které by sloužilo jako potlačení možných změn vyplývajících z evropské směrnice 2017/853, nikoliv zbraňová regulace.⁸³

K předmětné novele vydala i vláda dne 14. 7. 2020 **souhlasné stanovisko**. V němž konstatovala, že by však, co by do praktických důsledků, šlo spíše o pouhé potvrzení současného právního stavu, avšak takovéto povýšení práva na ústavní úroveň považuje za správné, protože by se lidé ochrany tohoto práva pak mohli dovolávat i před Ústavním soudem.⁸⁴

V současné době, po projednání návrhu Ústavně právním výborem a mnoha laických diskusích, se zmiňovaný návrh dostal skutečně na pořad schůze Poslanecké sněmovny. Jednání o sněmovním tisku proběhlo na 87. schůzi dne 9. března 2021. Z něj návrh postoupil k projednání Ústavně právním výborem a Výborem pro bezpečnost, které by mělo proběhnout v průběhu března. Současné spekulace a ohlasy na návrh, který velmi kvitují, vypadají do značné míry velice slibně pro povýšení „*práva bránit se se zbraní*“ na ústavní úroveň. Avšak jaký bude skutečný osud návrhu a kam až vyústí, to je ještě v relativním nedohlednu, jelikož další projednání návrhu je možné nejdříve 9. května 2021.

⁸² Důvodová zpráva k návrhu novely ústavního zákona č. 162/1998 Sb. (online). Digitální knihovna, PČR, PS, sněmovní tisk č. 895/0, dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=8&T=895>

⁸³ Důvodová zpráva k návrhu novely ústavního zákona č. 162/1998 Sb. (online). Digitální knihovna, PČR, PS, sněmovní tisk č. 895/0, dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=8&T=895>

⁸⁴ Stanovisko vlády k návrhu novely zákona č. 40/2009 Sb. (online). Digitální knihovna, PČR, PS sněmovní tisk č. 895/1, dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=8&ct=895&ct1=1>

2.5 SVOLENÍ POŠKOZENÉHO

2.5.1 Obecně institut svolení poškozeného

Zákonnou úpravu institutu svolení poškozeného nalezneme v § 30 obecné části trestního zákoníku v tomto znění:

„1) Trestný čin nespáchá, kdo jedná na základě svolení osoby, jejíž zájmy, o nichž tato osoba může bez omezení oprávněně rozhodovat, jsou činem dotčeny.

2) Svolení podle odstavce 1 musí být dáno předem nebo současně s jednáním osoby páchající čin jinak trestný, dobrovolně, určitě, vážně a srozumitelně; je-li takové svolení dáno až po spáchání činu, je pachatel beztrestný, mohl-li důvodně předpokládat, že osoba uvedená v odstavci 1 by tento souhlas jinak udělila vzhledem k okolnostem případu a svým poměrům. S výjimkou případů svolení k lékařským zákrokům, které jsou v době činu v souladu s právním řádem a poznatky lékařské vědy a praxe, nelze za svolení podle odstavce 1 považovat souhlas k ublížení na zdraví nebo usmrcení.“⁸⁵

Svolení poškozeného je v trestním zákoně nově ustanovenou okolností vylučující protiprávnost. V předchozích právních úpravách přímo stanovena nebyla a v praxi byla pouze dovozována. *„Svolením se stává čin, jenž by jinak byl nedovoleným zásahem do práv poškozeného, činem dovoleným, oprávněným.“⁸⁶*

Svolení neboli souhlas poškozeného zcela vylučuje naplnění objektivní stránky trestných činů, které to vůbec umožňují. Avšak ne ve všech případech může poškozený souhlas udělit. K tomu, aby se skutečně mohlo jednat o svolení poškozeného, musí být splněny charakterizující podmínky vyplývající z §30 trestního zákoníku:

- a) jedná se o takové zájmy jednotlivce, o kterých on sám může bez omezení rozhodovat a jejichž porušení se nebude dotýkat zájmů společnosti,

⁸⁵ Zákon č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník, § 30

⁸⁶ JELÍNEK, J. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. Vyd. 7. dle stavu k 1. 10. 2019, Praha: Leges, 2019, s. 280

- b) není možné udělit souhlas k ublížení na zdraví či usmrcení s výjimkou případných lékařských zákroků, které nejsou v rozporu s právním řádem v době činu,
- c) souhlasné jednání musí být učiněno před činem nebo nejpozději současně s činem (pozdější souhlas se připouští jen ve výjimečných případech),
- d) svolení musí být určité, vážné, srozumitelné a dobrovolné,
- e) svolení musí být dáno způsobilou osobou, která je oprávněna činit závazný projev vůle.⁸⁷

V praxi trestního práva je důležité odlišovat institut svolení poškozeného od institutu souhlasu poškozeného s trestním stíháním. I když oba instituty jsou si zdánlivě dle názvu velmi podobné, v praxi způsobují zcela něco jiného. Svolení poškozeného je institutem hmotného práva, který od základu vylučuje trestnost. Naopak souhlas poškozeného s trestním stíháním je institutem procesního práva, který se uplatní v případech, kdy byl trestný čin spáchán a zároveň splněny podmínky dle §163 TZ, které zakládají povinnost požadování souhlasu pro zahájení trestního stíhání.

2.5.2 Výklad podmínek svolení poškozeného dle § 30 TZ

K tomu, abychom určité svolení poškozeného mohli vůbec brát v úvahu, je podstatné, kdo svolení dává. Subjekt, který je oprávněn dát svolení, může být jak fyzická osoba, tak i právnická osoba, o jejíž právech či oprávněných zájmech se v daném případě jedná. Osoba, která takové svolení dává, musí být považována za schopnou činit závazný projev vůle v těchto směrech. Problém se způsobilostí podat závazný projev vůle může nastat u fyzických osob, které mají omezenou způsobilost k právnímu jednání, nebo jednání v důsledku duševní poruchy. V praxi se takováto jednání nejčastěji posuzují dle individuální schopnosti jednotlivce v konkrétním případě, tedy možnosti úsudku a samostatnost rozhodování v dané věci.⁸⁸

⁸⁷ JELÍNEK, J. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. Vyd. 7. dle stavu k 1. 10. 2019, Praha: Leges, 2019, s. 280

⁸⁸ ŠÁMAL, P., a kol.: Trestní zákoník I. § 1 až 139. *komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 420-425

2.5.2.1 Zájmy jednotlivce, o kterých je oprávněn bez omezení rozhodovat

Jedná se o zájmy, které se dotýkají pouze daného jednotlivce, nikoli však o zájmy jiných osob či celé společnosti. Proto jsou již od základu pro použití svolení poškozeného vyloučeny trestné činy proti pořádku ve věcech veřejných či proti životnímu prostředí. Souhlas je taktéž vyloučen u trestných činů proti životu a zdraví, jako jsou např. vražda (§ 140 TZ), zabití (141 TZ) a další. V těchto případech jde o celospolečenské zájmy, neboť ochrana zde přesahuje zájem jednotlivce. Výjimku však spatřujeme ve svolení k lékařským zákrokům, které jsou v souladu s aktuálním právním řádem. Nejčtenějším druhem trestných činů, u kterých má souhlas poškozeného význam, jsou **majetkové trestné činy**. Avšak ani v této kategorii se toto pravidlo nevztahuje na všechny druhy trestných činů. Zákon vždy stanoví, v jakém rozsahu může být ukládán souhlas k jednotlivým zájmům. Trestné činy, na které se ustanovení o svolení poškozeného nevztahuje, jsou - např. ~~na~~ trestný čin krádeže (§ 205 TZ), zpronevěry (§ 206 TZ) či poškozování věřitele (§ 222 TZ).⁸⁹

2.5.2.2 Souhlas je dán před činem nebo současně s ním

Svolení bereme v potaz v případech, kdy je dáno buďto předem, nebo alespoň současně s jednáním osoby, která páchá čin jinak trestný.

„Svolení nemusí být dáno výslovně, musí však zásadně existovat v okamžik činu.“⁹⁰

Dodatečný souhlas je možný pouze ve výjimečných případech, a to když se jedná o tzv. presumovaný souhlas. Zákon tedy nepřipouští trestnost u případů, kdy osoba důvodně předpokládala, že by takové svolení s jistotou dostala. Například situace, kdy syn užije auto rodičů v okamžiku, kdy jsou na dovolené a nemůže se s nimi nijak spojit, ale následně, když se o takovém jednání rodiče dozví, tak mu svolení dodatečně udělí. V takovém případě se tedy o trestný čin dle § 207 TZ – neoprávněné užívání cizí věci - s jistotou jednat nebude.⁹¹

⁸⁹ ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní právo hmotné. 8. vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, s. 228

⁹⁰ JELÍNEK, J. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. Vyd. 7. dle stavu k 1. 10. 2019, Praha: Leges, 2019, s. 281

⁹¹ ŠÁMAL, P., a kol.: Trestní zákoník I. § 1 až 139. *komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 420-425

2.5.2.3 Souhlas je dán vážně, srozumitelně a dobrovolně

K tomu, aby udělení souhlasu bylo platné, musí splňovat určité náležitosti. Osoba, která svolení uděluje, si musí uvědomovat následky svého jednání, musí ho činit dobrovolně, bez jakéhokoliv donucení a její jednání musí být prosto omylu. Dále takováto osoba musí být **schopna činit závazný projev vůle** v daném směru. Základním předpokladem je totiž samostatnost rozhodování a schopnost vážného úsudku osoby, která svolení dává. Dalo by se říct, že se jedná o téměř totožné požadavky, které se kladou na platnost právního úkonu v obecné teorii práva. Avšak i když jsou si velmi blízké, nedají se ztotožňovat, neboť svolení nemá vždy pojmové znaky právního úkonu.⁹²

Pokud se někdo mylně domnívá, že souhlas byl dán v souladu s podmínkami pro institut svolení poškozeného, je vyloučena trestní odpovědnost za úmyslný trestný čin. Většinou nese následky za jednání z nedbalosti, či v určitých případech může nastat i beztrestnost.

⁹² JELÍNEK, J. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. Vyd. 7. dle stavu k 1.10.2019, Praha: Leges, 2019, s. 281

2.6 PŘÍPUSTNÉ RIZIKO

2.6.1 Obecně institut přípustného rizika

Zákonnou úpravu institutu přípustného rizika nalezneme v § 31 obecné části trestního zákoníku v tomto znění:

„1) Trestný čin nespáchá, kdo v souladu s dosaženým stavem poznání a informacemi, které měl v době svého rozhodování o dalším postupu, vykonává v rámci svého zaměstnání, povolání, postavení nebo funkce společensky prospěšnou činnost, kterou ohrozí nebo poruší zájem chráněný trestním zákonem, nelze-li společensky prospěšného výsledku dosáhnout jinak.

2) Nejde o přípustné riziko, jestliže taková činnost ohrozí život nebo zdraví člověka, aniž by jím byl dán k ní v souladu s jiným právním předpisem souhlas, nebo výsledek, k němuž směřuje, zcela zřejmě neodpovídá míře rizika, anebo provádění této činnosti zřejmě odporuje požadavkům jiného právního předpisu, veřejnému zájmu, zásadám lidskosti nebo se přiči dobrým mravům.“⁹³

Přípustného riziko je jedna z okolností vylučujících protiprávnost, která v dřívější úpravě nezastávala místo a byla dovozována za pomoci analogie z jiných právních předpisu (např. občanského zákoníku - §420, škoda způsobená provozní činností). V právní teorii se o přípustném riziku často mluvilo v souvislosti s nebezpečností vysoce ceněných činností, jež je nevyhnutelná.⁹⁴ Nové technologie, postupy či poznatky jsou ve vědeckých disciplínách vždy potřeba vyzkoušet v praxi. A právě takovéto zavádění nových technik je vždy spjato s určitou mírou rizika, které je pro možný budoucí přínos potřeba podstoupit. S ohledem na podmínky ustavující přípustné riziko jako okolnost vylučující protiprávnost by se dalo říct, že je vůči krajní nouzi v poměru speciality.⁹⁵

⁹³ Zákon č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník, § 31

⁹⁴ JELÍNEK, J. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. Vyd. 7. dle stavu k 1. 10. 2019, Praha: Leges, 2019, s. 282

⁹⁵ ŠÁMAL, P., a kol.: Trestní zákoník I. § 1 až 139. komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 425-431

K tomu, aby se skutečně jednalo o přípustné riziko, musí být splněny podmínky vyplývající z §31 trestního zákoníku:

- a) vykonávat jednání společensky prospěšné činnosti v rámci své funkce, postavení, zaměstnání či povolání;
- b) jednat v souladu s informacemi a dosaženým stavem poznání;
- c) nesmí dojít k ohrožení zdraví nebo života člověka, aniž by byl dán dotčenou osobou souhlas v souladu s jiným právním předpisem;
- d) soulad míry rizika se společensky prospěšným výsledkem a subsidiarita rizika;
- e) činnost nesmí být ve zřejmém rozporu s požadavky jiného právního předpisu a dobrými mravy nebo se přičít veřejnému zájmu a zásadám lidskosti.⁹⁶

2.6.2 Výklad podmínek přípustného rizika dle § 31 TZ

Z trestního zákona vyplývá jasná snaha nadefinovat podmínky přípustného rizika tak, aby to umožnilo použitelnost této okolnosti vylučující protiprávnost v mnoha oborech lidské činnosti (*př. riziko lékařské, riziko ve výrobě a výzkumu, riziko obchodní, riziko hospodářské, ale i rizika ve sportu*).

2.6.2.1 Jednání v souladu s dosaženým stavem poznání a informacemi v rámci své funkce, postavení, zaměstnání či povolání

Z výkladů této podmínky je zřejmé, že subjekt, který riskuje zájmy chráněné trestním zákoníkem, se toho může dopustit jen v rámci své funkce, postavení, zaměstnání či povolání. Musí to být tedy subjekt, který dokáže zhodnotit míru rizika a výsledku – subjekt kvalifikovaný, profesionál. Ten, který se rizikového stavu dopouští, musí mít takové znalosti o vědeckých poznatcích, aby jednání, ve kterém připustí riziko, bylo v souladu s dosaženými informacemi⁹⁷. V případě jednání, ve kterém by vycházel z informací starých či neověřených, by se přípustné riziko

⁹⁶ JELÍNEK, J. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. Vyd. 7. dle stavu k 1. 10. 2019, Praha: Leges, 2019, s. 282-283

⁹⁷ Jak obecnými informacemi, tak i vědeckými poznatky pro daný obor.

jako okolnost vylučující protiprávnost neuplatnila a nesl by sám odpovědnost za způsobené následky.⁹⁸

2.6.1.2 Společensky prospěšná činnost a subsidiarita podstoupeného rizika

K tomu, abychom si mohli správně vykládat následující podmínku, je důležité si ujasnit, co to riziko je. „*Riziko je určitý stav nejistoty, zdali se vůbec nebo v očekávané míře dostaví žádoucí následek, a to při vědomí, že může dojít také k následku negativnímu.*“⁹⁹ Právě ten negativní následek je často vykládán jako porucha nebo ohrožení zájmu chráněného trestním zákonem. O společensky prospěšném riziku mluvíme v případech, kdy se jeho podstoupením zvyšuje tzv. užitečnost¹⁰⁰ dané činnosti. V žebříčku posuzovaných hodnot budou v popředí vždy nejvýznamnější celospolečenské zájmy a ochrana lidských práv, a naopak do pozadí budou odsunuty zájmy individuální.¹⁰¹

Riziko však nesmí být samoúčelné. Lze k němu sáhnout až v hraničních případech, kdy neexistuje žádná alternativa směřující k danému, společensky prospěšnému výsledku. Tomu říkáme subsidiarita riskantního jednání. „*Stupeň dovoleného rizika musí odpovídat očekávanému společensky užitečnému prospěchu.*“¹⁰² Pravděpodobnost nežádoucích následků, jakožto míra rizika, by zpravidla měla být obecně menší než pravděpodobnost toho, že očekávaný výsledek skutečně nastane. Je nedostačující srovnávat pouze výši škody a užitku, nýbrž je potřeba srovnávat i jejich pravděpodobnost, jelikož výše akceptované škody je vždy odrazem vyšší míry pravděpodobného úspěchu.¹⁰³

⁹⁸ JELÍNEK, J. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. Vyd. 7. dle stavu k 1. 10. 2019, Praha: Leges, 2019, s. 283

⁹⁹ ŠÁMAL, P., a kol.: Trestní zákoník I. § 1 až 139. *komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 425-431

¹⁰⁰ Ve smyslu zvýšení produktivity, společenské efektivity, osobních, materiálních či časových úspor.

¹⁰¹ ŠÁMAL, P., a kol.: Trestní zákoník I. § 1 až 139. *komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 425-431

¹⁰² JELÍNEK, J. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. Vyd. 7. dle stavu k 1. 10. 2019, Praha: Leges, 2019, s. 284

¹⁰³ ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní právo hmotné. 8. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, s. 232

Stupeň rizika je pak určován třemi základními hledisky, která jsou:

- a) rozsah hrozící poruchy,
- b) to, co je ohroženo,
- c) pravděpodobnost, že se tak stane.

Podstatným omezením pro dovolené riziko bývá požadavek, aby hrozící porucha nebyla zvláště velká a nedocházelo tak k ohrožení základních hodnot, jako je lidský život a zdraví. Avšak ani toto kritérium není stoprocentní. V praxi se můžeme setkávat s mimořádně významnými cíli, jejichž dosažení může být natolik účelné, že dovoluje výjimečné ohrožení lidského života. Avšak vždy je třeba, aby ten, kdo ohrožení svého života podstupuje, jednal zcela dobrovolně a s mírou ohrožení byl ztotožněn.¹⁰⁴

¹⁰⁴ JELÍNEK, J. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. Vyd. 7. dle stavu k 1.10.2019, Praha: Leges, 2019, s. 284

2.7 OPRAVNĚNÉ POUŽITÍ ZBRANĚ

2.7.1 Obecně institut oprávněného použití zbraně

Zákonnou úpravu institutu oprávněného použití zbraně nalezneme v § 32 obecné části trestního zákoníku v tomto znění.:

„Trestný čin nespáchá, kdo použije zbraň v mezích stanovených jiným právním předpisem.“¹⁰⁵

Jedná se o poslední výslovně ustanovenou okolnost vylučující protiprávnost. Vyplývá z ní, že ten, kdo použije zbraň v mezích ustanovených v jiných právních předpisech, nedopustí se trestné činnosti. Vztahuje se pouze na případy, kdy určitý okruh oprávněných osob má svěřené právo nosit a použít zbraň podle zvláštního právního předpisu. Je důležité zmínit, že institut oprávněného použití zbraně se netýká osob, jejichž obecné oprávnění nosit a použít zbraň vyplývá ze zákona č. 199/2002 Sb., o zbraních a střelivu.¹⁰⁶ Dále pod tento institut nemůžeme zařazovat jednání osob ve výjimečných případech, a to v případech dle §29 trestního zákona (v nutné obraně), či dle §28 trestního zákona (krajní nouze). Předpisy vztahující se k institutu oprávněného použití zbraně jsou jasně dané a jsou to:

- zák. č. 154/1994 Sb., zákon o bezpečnostní informační službě (§5);
- zák. č. 555/1992 Sb., zákon o Vězeňské a justiční strážii ČR (§18);
- zák. č. 553/1991 Sb., zákon o obecní policii (§20);
- zák. č. 13/1993 Sb., Celní zákon (§40);
- zák. č. 319/1999 Sb., zákon o ozbrojených silách České republiky (§42);
- zák. č. 124/1992 Sb., zákon o Vojenské policii (§46);
- zák. č. 273/2008 Sb., zákon o Policii ČR (§56).

Každý předpis stanovuje konkrétní podmínky použití zbraně. Nejde tedy generalizovat, v jaké míře, jakým způsobem a za jakých okolností se zbraň může použít. V některých předpisech je přímo dovoleno užit zbraně v případech nutné obrany, bez toho, aby byly splněny další specifické podmínky (*např. zák. č.*

¹⁰⁵ Zákon č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník, § 32

¹⁰⁶ NOVOTNÝ, František, SOUČEK, Josef et al: Trestní právo hmotné, 3. vyd., Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, s. 169

533/1991 Sb., zákon o obecné policii). V jiných zase naopak pouze za předpokladu splnění dalších podmínek, přímo stanovených konkrétním zákonem (*např. zák. č. 273/2008 Sb., zákon o Policii ČR*).¹⁰⁷

2.7.2 Zbraň a použití zbraně

Za zbraň je obecně nutné považovat zbraň v technickém slova smyslu. V jednotlivých předpisech je vždy přímo stanoveno, co se v daných případech považuje za zbraň.¹⁰⁸ Každý výše zmiňovaný předpis si pojem zbraň definuje různým způsobem. V některých se za zbraň považuje pouze zbraň střelná (*př. v zák. č. 154/1994 Sb., o Bezpečnostní informační službě*), v jiných je zase vymezení zbraně širší, a to jak zbraň střelná, bodná, sečná, tak speciální výbušný předmět, speciální náloživo a pyrotechnický prostředek (*př. v zák. č. 273/2008 Sb., o Policii ČR*). Obecně je tedy v daném případě pojem zbraně užší, než jak je chápán dle § 118 trestního zákoníku.¹⁰⁹

Pojem použití zbraně je chápán jako užití zbraně způsobem, ke kterému je určena. Způsob, jakým může být zbraň použita, je vždy konkrétně svázán podmínkami v jednotlivých zvláštních zákonech, na které trestní zákoník odkazuje. Zvláštní zákony taktéž často odkazují na ustanovení ohledně krajní nouze a nutné obrany. V takových případech je pak možné užít zbraň za splnění podmínek dané části trestního zákoníku a podmínek vyplývajících ze zvláštního zákona.¹¹⁰ K tomu, aby použití zbraně spadalo pod ochranu vyplývající z okolností vylučujících protiprávnost, je třeba splnit stanovené podmínky užití a hlavně danou zbraň užít k jejímu účelovému určení. Použití zbraně jiným způsobem, než k němuž je určena – *např. střelnou zbraní udeřit, nikoliv střelit* - je posuzováno jako užití jiného donucovacího prostředku.¹¹¹

¹⁰⁷ JELÍNEK, J. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. Vyd. 7. dle stavu k 1. 10. 2019, Praha: Leges, 2019, s. 285

¹⁰⁸ NOVOTNÝ, František, SOUČEK, Josef et al., Trestní právo hmotné, 3. vyd., Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, s. 169

¹⁰⁹ ŠÁMAL, P., a kol.: Trestní zákoník I. § 1 až 139. *komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 431-438

¹¹⁰ ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní právo hmotné. 8. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, s. 234

¹¹¹ ŠÁMAL, P., a kol.: Trestní zákoník I. § 1 až 139. *komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 431-438

3. Sebeobrana ve Spojených státech amerických

Okolnosti vylučující protiprávnost jsou značně různorodým institutem z pohledu jednotlivých států. Použití a druhy okolností vylučujících protiprávnost ovlivňuje nejen samotný právní systém působící na daném území, ale i historie a vývoj jednotlivých států. K tomu, abychom mohli uvažovat o možných novelizacích a změnách v rámci okolností vylučujících protiprávnost¹¹² v rámci českého právního řádu (dále v kapitole princip „můj dům, můj hrad“), je třeba si představit fungování obdobných okolností i v kontextu jiného státu. Proto se dále v této kapitole budu snažit představit určitý druh pojetí nutné obrany z pohledu práva ve Spojených státech amerických.

Na začátku bychom si měli nastínit obecnou koncepci okolností vylučujících protiprávnost na území Spojených států amerických. Obdobně jako v rámci naší právní úpravy, i v USA se vyskytují určité prvky, tzv. „obran“ (*defenses*), jejichž užití zbavuje jednání jinak trestné protiprávnosti. Základní vymezení těchto práv obránců nalezneme v tzv. „Modelovém trestním zákoníku“ (*Model Penal Code*), ten však slouží pouze jako vzor, jelikož v žádném státě nebyl implementován v kompletní podobě. Ve většině států jsou zavedeny pouze určité části Modelového trestního zákoníku a konkrétní podmínky si dotvářejí a přetvářejí, za užití vlastních doktrín a zákonů, jednotlivé státy samy. Obecně jsou okolnosti vylučující protiprávnost v právní teorii Spojených států amerických rozdělovány na - tzv. omluvné (*excuses*) a ospravedlňující (*justifications*). Omluvné svojí podstatou připomínají spíše institut zániku trestní odpovědnosti, a to, jak už je zmiňováno v předchozí kapitole, je třeba v rámci české právní úpravy odlišovat od okolností vylučujících protiprávnost, a proto je nebudu ani v rámci americké úpravy dále rozebírat. Avšak ty ospravedlňující, jakožto „*self-defense*“ (sebeobrana), „*necessity*“ či „*choice of lesser evil*“ (krajní nouze a svolení poškozeného), se do značné míry podobají okolnostem vylučujícím protiprávnost, jak je známe v českém právním řádě.¹¹³

¹¹² Konkrétně o rozšíření úpravy v právní řádu u nutné obrany

¹¹³ SAMAHA, J.: Criminal law (U.S) 10th edition, Publisher: Wadsworth 2010, s. 135-136, dostupné z: <https://genialebooks.com/ebooks/criminal-law-u-s-10th-ed-intro-txt-j-samaha/> ISBN: 97804958

Pro orientaci v následující kapitole je velmi důležité zmínit výkladovou odchylku. V americkém právu je používán pojem „sebeobrana“ (*self-defense*) jako obecný právní institut, pod který spadá řada doktrín a principů zaměřujících se na obranu vlastní, druhých a majetku, a tedy i určitým způsobem pod něj spadá náš český výklad institutu nutné obrany. Respektive z našeho pohledu je pojem sebeobrana považován za obecnější laický pojem k pojmu nutné obrany, jakožto právního institutu užitého přímo v trestním zákoníku. Avšak americká právní úprava jím míní obecný právní institut, a proto nadále v této kapitole nebudu pro úpravu na území Spojených států amerických užívat pojem „nutné obrany“ nýbrž pojem „sebeobrana“.

3.1 PRÁVO NA SEBEOBRANU

Právo na sebeobranu je právním institutem, který je na území Spojených států amerických silně zakotven, avšak v rámci jednotlivých států USA se projevuje značně různorodě. Obecně vychází z několika právních principů, jejichž základy a východiska jsou společná, avšak k aplikaci na území některých států dochází pouze s výraznými omezeními. Ve Spojených státech amerických se můžeme setkat se třemi základními přístupy k sebeobraně (doktrínami), a to:

- DUTY TO RETREAT,
- CASTLE DOCTRINE,
- STAND YOUR GROUND.¹¹⁴

Prvním zmíněným, a dalo by se říct i tím nejvíce omezeným, přístupem je tzv. „*duty to retreat*“. V překladu by se jednalo o jakousi povinnost napadeného ustupovat útočníkovi, dokud to lze. Jedná se o snahu vyhnout se „útok“ všemi možnými způsoby, které se v dané situaci nabízí. Případné porušení povinnosti ustoupit by znamenalo nemožnost odvolávání se v rámci obhajoby na sebeobranu.¹¹⁵

¹¹⁴ Self Defense and „Stand Your Ground“, 26. 5. 2020 (online), dostupné z: <https://www.ncsl.org/research/civil-and-criminal-justice/self-defense-and-stand-your-ground.aspx>

¹¹⁵ VOLOKH, Eugene: Duty to Retreat and Stand Your Ground: Counting the States, 17. 7. 2013 (online), dostupné z <http://volokh.com/2013/07/17/duty-to-retreat/>

Dalším obecně známým přístupem je tzv. „*castle doctrine*“, v překladu princip „*můj dům, můj hrad*“. Jedná se o přístup, který zakotvuje právo obrany sebe, osoby blízké a svého majetku na svém pozemku, či obdobném místě. V ostatních místech se pak obvykle postupuje dle „*duty to retreat*“.¹¹⁶

Třetím přístupem užívaným ve Spojených státech amerických je pojetí „*stand your ground*“. Tento přístup nezastává povinnost ustoupení útoku a obdobné zásahy do práv, nýbrž stojí v její opozici a určitým způsobem se jedná o nadstavbu „*castle doctrine*“. Neříká, že pouze v místě obydlení se může osoba bránit za použití síly (dokonce i smrtící síly), nýbrž všude, kde se nachází oprávněně, může užít síly proti útoku, s předpokladem beztretnosti obrany. Důraz je zde kladen na „oprávněné bytí“, ovšem nikde na území Spojených států v rámci právní úpravy není jasně stanoveno, co do takové kategorie spadá, to si vždy upravují konkrétně jednotlivé státy USA, které na svém území tento přístup připouští. Obecně pro aplikaci „*stand your ground*“ však platí, že obránce:

- musí prokázat právo být přítomen na daném místě,
- nevyprovokovat osobu, vůči které obrana směřuje,
- nepodílet se na kriminální činnosti v době obrany.¹¹⁷

Jak u přístupu dle „*castle doctrine*“, tak i u „*stand your ground*“ hovoříme o možném sebeobranném užití síly v případech, kdy osoba pociťuje důvodné ohrožení. Sebeobranné užití síly se může vystupňovat až do takové míry, kdy se bude hovořit o „síle smrtící“, avšak i takové jednání je v zákonem stanovených případech považováno laicky řečeno za „omluvitelné“. O **smrtící sílu** (*deadly force*) se jedná v takových případech, při nichž je užitá síla s cílem vážně ublížit či způsobit smrt jiné osobě, popřípadě i síla takového rozsahu, že je schopna způsobit daný následek – smrt. Avšak nutno podotknout, že pro označení „smrtící síly“ není rozhodující, zda smrt nastane či nikoliv. Důležitou podmínkou pro to, aby smrtící

¹¹⁶ DOSTÁL, Aleš Mgr.: Doktrína „Stand your ground“ při uplatnění práva na sebeobranu v USA, 20. 5. 2013 (online), dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/doktrina-stand-your-ground-pri-uplatneni-prava-na-sebeobranu-v-usa>

¹¹⁷ DOSTÁL, Aleš Mgr.: Doktrína „Stand your ground“ při uplatnění práva na sebeobranu v USA, 20. 5. 2013 (online), dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/doktrina-stand-your-ground-pri-uplatneni-prava-na-sebeobranu-v-usa>

síla byla považována za omluvitelnou, je, že bránící se osoba musí důvodně věřit tomu, že čelí útoku v rozsahu síly smrtící. Za předpokladu, že by tomu bylo jinak a užila by smrtící síly, nejednalo by se již o omluvitelné jednání.¹¹⁸ Zajímavostí je, že dřívější úprava umožňovala dokonce i užití obranné síly proti úřední osobě, která vůči obránci užila excesivní síly¹¹⁹.

Důvodné přesvědčení (*Reasonable Belief*) je stav v mysli obránce¹²⁰, který je jednou z podmínek pro oprávněné užití síly. Přesvědčení o míře nezákonné síly jiné osoby nám zakládá i důvodnost rozsahu obranné síly. V případě užití smrtící síly musí osoba důvodně věřit, že čelí útoku v rozsahu smrtící síly, a stejně tak i důvodně věřit, že užití smrtící síly je **nezbytné** (*necessity*) pro odvrácení útoku. K tomu, abychom mohli mluvit o skutečném důvodném přesvědčení, musí v sobě obsahovat dva základní prvky – subjektivní a objektivní:

- a. **Subjektivní prvek** - vnitřní přesvědčení obránce, že rozsah užití síly je skutečně potřebný pro účinné odvrácení útoku,
- b. **Objektivní prvek** - vychází z předpokladu dané situace, tzv. *objektivní důvodů*, jakožto informací o útočnickovi, fyzických attributech útočníka, ale i obránce, zkušeností z minulosti...

Splnění obou prvků zkoumá porota v rámci řízení. Podstatou pro posouzení důvodného/nedůvodného přesvědčení je fakt, jak by ve stejné situaci jednala jakákoliv jiná průměrná osoba s obdobným rozumovým rozsahem a zkušenostmi. V případě, že by jednání bylo vyhodnoceno jako **nedůvodné**, osoba bude zcela odpovědna za své jednání (v případě užití smrtící síly odpovědná za trestný čin vraždy) s možností zmírnění dle okolností případu.¹²¹

¹¹⁸ DRESSLER, J.: *Understanding Criminal Law*. 7th edition. Matthew Bender & Company, Inc., a member of LexisNexis, 2015, s. 225-237

¹¹⁹ Užití síly většího rozsahu, než bylo potřebné.

¹²⁰ Osoby odvracející útok.

¹²¹ DRESSLER, J.: *Understanding Criminal Law*, 7th edition, Matthew Bender & Company, Inc., a member of LexisNexis, 2015, s. 238

Následně pak podle příslušné právní úpravy o jednáních splňujících výše zmíněné předpoklady hovoříme jako o:

- oprávněné obraně,
- jednání požívajícím přímé imunity.

V situacích oprávněné obrany nebudeme mluvit o beztrestnosti obránce, nýbrž o ospravedlňujícím jednání obránce, ke kterému se v případech trestněprávních i civilněprávních bude přihlížet jako k polehčující okolnosti. Avšak v situacích, u kterých ze zákona nastává přímá imunita, není možné proti takové osobě podat civilní žalobu o náhradu škody ani ji trestněprávně stíhat.¹²²

Přístupy k právu na sebeobranu se určitým způsobem mění i v závislosti na čase. Na základě určitých judikátů Nejvyššího soudu Spojených států dochází k silnějšímu zakotvení jednotlivých principů, usměrnění jejich užití či případnému vytvoření nových zásad. Jako je třeba zásada „*no duty to retreat*“ – bez povinnosti ustupovat, která byla zavedena na počátku 20. století,¹²³ či judikování práva na užití zbraně ve vlastním obydlí při sebeobraně („*for traditionally lawful puposes, such as self-defense within the home*“) vycházejícího z ústavně zakotveného práva 2. dodatku Ústavy – mít zbraň pro legální účely.¹²⁴

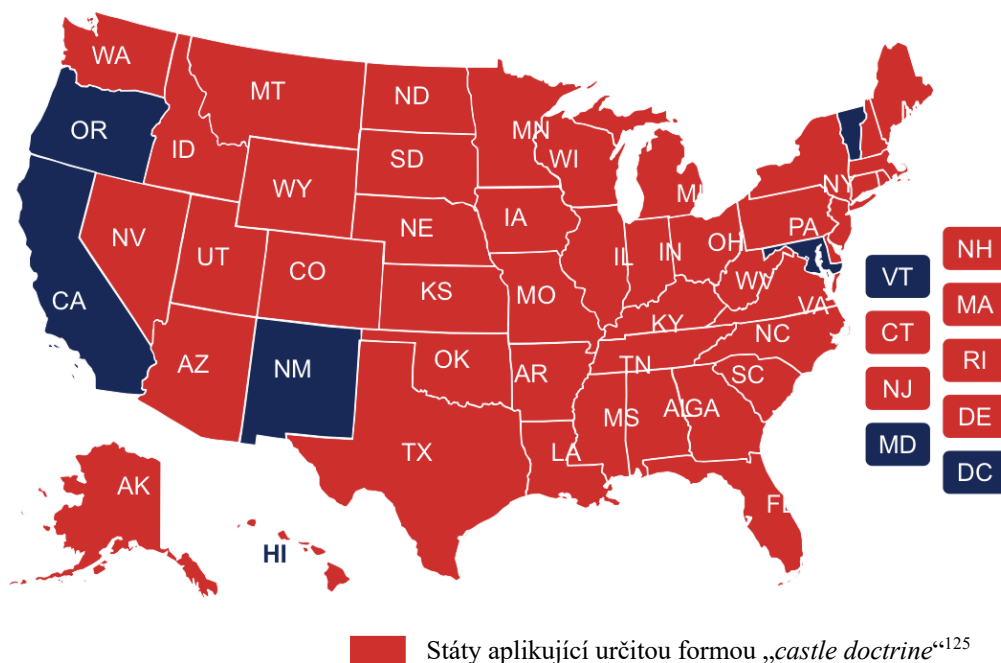
V posledních desetiletích je značně patrný určitý posun od principů vyplývajících z „*castle doctrine*“ k rozšiřujícímu přístupu „*stand your ground*“. Příkladem toho je stát Texas, který aplikoval na svém území již všechny tři základní přístupy k právu na sebeobranu. V roce 1973 zde byl zákonem stanoven přístup „*duty to retreat*“, následovně v roce 2005 došlo k zakotvení „*castle doctrine*“ a od roku 2007 se zde uplatňuje i princip „*stand your ground*“, to však pouze v zákonem stanovených případech. V případech, kdy k činu došlo na jednom ze tří chráněných míst – *obydlí, vozidlo či pracoviště*, a pouze v případě obrany proti určitým trestným činům – *např. vražda, znásilnění, únos osoby*.

¹²² DOSTÁL, Aleš Mgr.: Doktrína „Stand your ground“ při uplatnění práva na sebeobranu v USA, 20. 5. 2013 (online), dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/doktrina-stand-your-ground-pri-uplatneni-prava-na-sebeobranu-v-usa>

¹²³ Brown vs. United States, 256 U.S. 335, 343 (1921)

¹²⁴ District of Columbia vs. Heller, 554 U.S. 570 (2008)

Pokud bychom si užití přístupů na území Spojených států shrnuli statisticky, vypadalo by to následovně:

Určité formy „castle doctrine“ jsou v současné době přímo zakotveny v právních rádech jen 46 států USA, přesto k jejich užití dochází na území všech států, i když to nemají přímo zakotvené ve svém právním řádu. Avšak v jednotlivých státech se aplikuje princip „castle doctrine“ různorodě. A to v 15 státech po boku „duty to retreat“ a ve zbylých 36 státech se setkáme s určitou verzí „stand your ground“, která je rozšířením či zpřesněním principů vyplývajících z „castle doctrine“¹²⁵.

3.1.1 Castle doctrine

„Castle doctrine“, česky řečeno princip „můj dům, můj hrad“, je zlatou střední cestou pro pojetí sebeobranu na území Spojených států amerických. Jedná se o princip, který je při svém užití rozšiřován či zužován ostatními přístupy k sebeobraně a je aplikován ve všech státech USA, ať už na základě přímého právního zakotvení či nikoliv.

¹²⁵ Castle Doctrine (online), dostupné z:

<https://www.usconcealedcarry.com/resources/terminology/self-defense-terms/castle-doctrine/>

¹²⁶ Castle Doctrine States 2021 (online), dostupné z: <https://worldpopulationreview.com/state-rankings/castle-doctrine-states>

Jedná se o dlouhodobě užívaný koncept vycházející z anglického „*common law*“ ze 17. století. Na území Spojených států byl judikován na konci 19. století Nejvyšším soudem Spojených států a následně pak dále rozšiřován a utvrzován judikaturou a zákony jednotlivých států.¹²⁷ „*Castle doctrine*“ zakládá zvláštní ochranu obydlí a osob oprávněných k užívání těchto obydlí. V případě narušení obydlí neoprávněnou osobou obyvatelé domu před útokem nemusí nijak ustupovat („*no duty to retreat*“), ale mohou užít síly k obraně, aniž by se museli obávat následného trestního stíhání. Smrtící síla je považována za oprávněnou pouze v případech, kdy obránce pociťuje důvodnou obavu z nebezpečí smrti svojí či jiné osoby. Nutno podotknout, že pravidlo o užití smrtící síly není upraveno na federální úrovni, nýbrž pouze v konkrétní právní úpravě jednotlivých států USA.¹²⁸

Každá jurisdikce začleňuje „*castle doctrine*“ v jiném rozsahu a s různými odchylkami. Zákony jsou odlišné stát od státu a například, co lze v jednom státě považovat za sebeobranu, může být důvodem pro obvinění z vraždy ve státě jiném. Na základě síly jejího uplatnění můžeme rozlišit dva základní typy¹²⁹:

- 1) „*Strong Castle Doctrine*“ - v takovém případě mluvíme o silně zakotveném právu na obranu, bez povinnosti ustoupit. Ve většině států se tedy jedná o přístup rozšířený na základě „*stand your ground*“. Typickým příkladem takového státu je Texas, kde je možné užít smrtící síly jako obrany, za předpokladu splnění zákonem stanovených podmínek, v místě obydlí, v automobilu či na pracovišti. Mezi další takové státy pak patří Florida, Alabama, Arizona, Georgia, Kentucky, Montana atd.
- 2) „*Softer Castle Laws*“ – v tomto případě se jedná o striktnější kritéria užití obrany. V této kategorii můžeme mluvit buďto o základním rozsahu principu „*můj dům, můj hrad*“, u nějž je možné užití obrany pouze v obydlí (např. tomu tak je ve státě Kalifornie), nebo o

¹²⁷ DOSTÁL, Aleš Mgr.: Doktrína „Stand your ground“ při uplatnění práva na sebeobranu v USA, 20. 5. 2013 (online), dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/doktrina-stand-your-ground-pri-uplatneni-prava-na-sebeobranu-v-usa>

¹²⁸ The „New Jersey Self-Defense Law“, State of New Jersey Legislature (online), dostupné z: http://www.njleg.state.nj.us/2008/Bills/A0500/159_II.PDF

¹²⁹ Castle Doctrine from State to State, Legal Studies of South Univeristy, 18. 8. 2016 (online), dostupné z: <https://www.southuniversity.edu/news-and-blogs/2016/08/castle-doctrine-from-state-to-state-46514>

takových případech, kde je povinnost „*duty to retreat*“, jakožto povinnost ústupu, je-li možná (např. ve státě New York). Další státy uplatňující „*castle doctrine*“ omezeně jsou např. Idaho, Pensylvánie, Jižní Dakota, Nové Mexiko atd.¹³⁰

Přestože si jednotlivé státy upravují rozsah užití „*castle doctrine*“ různorodě, můžeme alespoň obecně vymezit podmínky pro její uplatnění. Vztahuje se na případy, kdy:

- neoprávněná osoba se pokouší násilně vniknout do obydlí (*případně do vozidla či jiného místa stanoveného zákonem*),
- neoprávněnou osobou je osoba jednajících protizákonně (*nevztahuje se na užití obrany proti policii, jednajících v rámci jejich zákonné povinnosti*),
- obyvatelé domu se důvodně obávají, že jim bezprostředně hrozí vážné ublížení na zdraví, smrt nebo v některých státech i poškození jejich majetku.¹³¹

U většiny států je také důležitým předpokladem pro uplatnění „*castle doctrine*“ fakt, že obránce neoprávněné jednání osoby ¹³² nevyprovokoval či nepodnítl vlastním jednáním. V takovém případě by se neuplatnilo principů vyplývajících z „*castle doctrine*“, nýbrž by se hovořilo o tzv. nedokonalé sebeobraně. Avšak v určitých případech, po přezkoumání všech okolností případu, může být taková situace hodnocena jako polehčující okolnost.¹³³

Zajímavým pojmem pro vymezení rozsahu „*castle doctrine*“ je pojem „*Make My Day*“ - volně přeloženo: „*zkus učinit něco nelegálního a odvděčím se ti za to kulkou*“. V současné době je toto pravidlo uzákoněno v jediném státě USA, a

¹³⁰ Castle Doctrine from State to State, Legal Studies of South Univeristy, 18. 8. 2016 (online), dostupné z: <https://www.southuniversity.edu/news-and-blogs/2016/08/castle-doctrine-from-state-to-state-46514>

¹³¹ „Stand Your Ground“: New Trends in Self Defense Law, dostupné z: <https://www.criminaldefenselawyer.com/resources/stand-your-ground-new-trends-self-defense-law.htm>

¹³² Použití síly, vyhrožování či samotné vniknutí do obydlí.

¹³³ „Stand Your Ground“: New Trends in Self Defense Law, dostupné z: <https://www.criminaldefenselawyer.com/resources/stand-your-ground-new-trends-self-defense-law.htm>

to v Coloradu jako „*Make My Day Law*“. Tento zákon zakotvuje možné užití „*castle doctrine*“ dokonce v rozsahu smrtící síly i v případech mimo bezprostřední ohrožení - např. ve chvíli, kdy je pachatel na útěku z domu, kam se vloupal. Jedinou podmínkou, kterou zákon zakládá je, že se musí jednat o tzv. „nezvaný vstup do obydlí“, s úmyslem spáchat trestný čin.¹³⁴

3.1.2 Právo na sebeobranu ve státě Florida

Jak je již z výše zmíněného patrné, právo na sebeobranu je upravováno v rámci jednotlivých států a není tedy na území Spojených států amerických jednotné. Je tedy po celém území USA velice různorodé a je vždy formulováno konkrétně na daném území, a to dle druhu a rozsahu přístupů, principů a postojů pro právo na sebeobranu typických. Nemůžeme ani říct, že by se výše zmíněné přístupy k právu na sebeobranu uplatňovaly v každém státě USA, který je přijme, ve stejném rozsahu. Naopak často bývají omezovány, rozšiřovány či dokonce navzájem kombinovány, dle potřeb a postojů daného státu USA.

Rozhodla jsem se vybrat jeden stát USA, na kterém bych se pokusila představit bližší úpravu práva na sebeobranu, a to Floridu. Ve státě Florida je zakotveno užití síly jak při ochraně osoby (*use of force in defense of person*), tak i pro ochranu domova (*home protection*). Úprava práva na sebeobranu je tvořena kombinací přístupů dle „*castle doctrine*“ a jejím rozšiřujícím přístupem „*stand your ground*“, který byl uzákoněn v roce 2005¹³⁵.

Ochrana vyplývající z „*castle doctrine*“ se zde nevztahuje pouze na osobu bránící se ve svém obydlí, nýbrž je rozšířena do více míst. Taková místa jsou:

- „*dwelling*“ (obydlí) – zákonem přímo definováno jako budova či dopravní prostředek, jejichž určení odpovídá možnému obývání lidmi a to za jakékoliv denní doby (takové místo může být třeba i stan),
- „*residence*“ (rezidence) – zákonem definováno jako místo, kde osoba pobývá dočasně, trvale (nájem) nebo je na návštěvě jako zvaný host,

¹³⁴ JOHNSON, Dirk, New York Times, Colorado Journal – „*Make My Day*“: More Than a Threat (online), dostupné z: <https://www.nytimes.com/1990/06/01/us/colorado-journal-make-my-day-more-than-a-threat.html>

¹³⁵ Stand Your Ground and Castle Doctrine Laws (online), dostupné z: <https://billofrightsinstitute.org/e-lessons/stand-your-ground-and-castle-doctrine-laws-elesson>

- „vehicle“ (vozidlo) – zákonem definováno jako dopravní prostředek, který je určen k přepravě osob nebo majetku (vše dále souhrnně jako oprávněné místo).¹³⁶

Jednání pod ochranou „*castle doctrine*“ je takové jednání, které naplňuje zákonem stanovené podmínky a dále pokud:

- a) osoba je oprávněna užit sílu (s výjimkou smrtící), aby ochránila sebe/jinou osobu před bezprostředním užitím nezákonné síly „útočnicka“ za předpokladu, že **důvodně věří**, že takové jednání je nezbytné pro jeho zastavení,
- b) osoba je oprávněna užit i smrtící sílu, bez povinnosti ústupu – „*no duty to retreat*“, aby ochránila sebe/jinou osobu před spácháním bezprostředního násilného zločinu či k ochraně domu za předpokladu, že **důvodně věří**, že takové jednání je nezbytné k zabránění hrozící smrti nebo těžké újmy na zdraví.¹³⁷

O takových jednáních pak, dle terminologie české právní úpravy, hovoříme jako o okolnostech vylučujících protiprávnost. Osoba, jež použije sílu zákonně stanoveným způsobem, není trestně odpovědná. Takové vynětí z trestní odpovědnosti zakládá civilněprávní i trestněprávní imunitu. Dále také v souvislosti s takovým jednáním můžeme mluvit o oprávněné obraně, ale o tom i o vymezení přímé imunity více v předcházející kapitole.

V obou z výše uvedených variant je kladen důraz na to, aby **osoba, proti níž je obranná síla užitá**, jednala s úmyslem spáchat nezákonný čin zahrnující sílu či násilí a takovým jednáním založila bezprostřední nebezpečí. Naproti tomu pak u **osoby, která obrannou silu užitá**, se klade důraz na důvodnost strachu z bezprostředního nebezpečí. Ve floridské úpravě dokonce najdeme detailní vymezení. Předpokladem důvodného strachu z bezprostředního nebezpečí těžké

¹³⁶ The 2020 Florida Statutes (online), dostupné z: http://www.leg.state.fl.us/statutes/index.cfm?App_mode=Display_Statute&URL=0700-0799/0776/Sections/0776.013.html

¹³⁷ KATZ, David S.: The Castle Doctrine In Florida (online), dostupné z: <https://thefirearmfirm.com/the-castle-doctrine-in-florida/>

újmý na zdraví nebo smrti (dále také jako *presumpce strachu*) osoby vlastní nebo jiné je pokud:

- a) *„osoba, vůči níž byla obranná síla použita, nezákonně nebo násilně vstupovala nebo nezákonně nebo násilně vstoupila do obydlí, rezidence, obsazeného vozidla, nebo pokud tato osoba vzala (unesla) nebo se pokoušela vzít (unést) jinou osobu proti její vůli z obydlí, rezidence nebo obsazeného vozidla;*
- b) *osoba, která použila obrannou sílu, věděla nebo měla důvod se domnívat, že došlo nebo dochází k nezákonnému nebo násilnému vstupu nebo že se stal nebo je páchán nezákonný nebo násilný skutek.“*¹³⁸

Avšak existují případy, na které výše zmíněné principy obecně nelze použít, a to případy kdy:

- osoba, vůči níž byla užitá obranná síla je legálním uživatelem obydlí či má právo být na oprávněném místě (výjimky mohou být stanoveny, např. odůvodněným soudním příkazem);
- předmětem je dítě, vnouče či osoba v jiné zákonné vazbě k osobě, proti níž byla použita obranná síla (např. v případě únosu, resp. zdánlivého únosu);
- osoba, která použila obrannou sílu, sama provádí nezákonnou činnost;
- osoba, vůči níž byla obranná síla použita, je úřední osobou definovanou zákonem (např. policista).¹³⁹

Závěrem bych chtěla shrnout základní znaky práva na sebeobranu na Floridě, které nesmíme opomíjet. Jedná se o *presumpci strachu* a užití principu „*castle doctrine*“ i mimo obydlí, v rozsahu rozšiřujícího principu „*stand your ground*“ na vozidlo a rezidenci.¹⁴⁰

¹³⁸ DOSTÁL, Aleš Mgr.: Doktrína „Stand your ground“ při uplatnění práva na sebeobranu v USA, 20. 5. 2013 (online), dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/doktrina-stand-your-ground-pri-uplatneni-prava-na-sebeobranu-v-usa>

¹³⁹ The 2020 Florida Statutes, odstavec (3), (online), dostupné z: http://www.leg.state.fl.us/statutes/index.cfm?App_mode=Display_Statute&URL=0700-0799/0776/Sections/0776.013.html

¹⁴⁰ KATZ, David S.: The Castle Doctrine In Florida (online), dostupné z: <https://thefirearmfirm.com/the-castle-doctrine-in-florida/>

3.2. PRÁVNÍ ÚPRAVA

Jak je již z výše zmíněného jasné patrné, právní úprava sebeobrány je ve Spojených státech amerických sice formulována jednotlivými státy, avšak úpravu na federální úrovni bychom hledali jen stěží. Právní úprava je sjednocována přijímáním **sebeobránných doktrín** a **precedenty** Nejvyššího soudu Spojených států. Doktríny jsou určitým souborem pravidel, jejichž rozsah užití si určují jednotlivé státy USA samy. Buďto pak tyto doktríny přímo zakotví do svých právních řádů, nebo u nich pouze vytyčí jejich rozsah užití.

3.2.1 Instrukce pro porotu

Zajímavým institutem v rámci právní úpravy jsou tzv. instrukce pro porotu. Instrukce jsou určitým zákonným zdrojem, návodem pro postup v rámci posuzování případů sebeobrány. V rámci Spojených států amerických existuje mnoho takových instrukcí pro porotu, ale těmi nejuznávanějšími jsou „*Judicial Council of California Criminal Jury Instructions*“ - tzv. kalifornské instrukce pro trestní porotu.¹⁴¹

Původně se pokyny pro porotu psaly v právnické angličtině, která obsahovala složité větné struktury, právnické pojmy či řadu technikálií. Důsledkem toho bylo, že docházelo k častému špatnému porozumění porotců a následně k jejich nesprávnému užití. V současnosti jsou tyto instrukce psány pomocí prosté angličtiny, která podle řady studií vyšla jako příznivější pro užití v rámci těchto instrukcí. Na základě toho vyšlo najevo, že takovéto zjednodušení mělo značný vliv na zvýšení porozumění těmto instrukcím ze strany porotců.

¹⁴¹ Judicial Council of California Criminal Jury Instructions (online), dostupné z: https://www.courts.ca.gov/partners/documents/CALCRIM_2020.pdf

4. Princip „můj dům, můj hrad“ a snahy o jeho začlenění do Právního řádu ČR

V předchozí kapitole jsme si představili tzv. „castle doctrine“ (v zahraniční dále „*castle law*“) - česky princip „můj dům, můj hrad“ nebo také „hradní doktrína“. Jedná se o princip, který je spojovaný s institutem nutné obrany v rámci okolností vylučujících protiprávnost. V současné době je otázka aplikace a možnosti začlenění tohoto principu do právního řádu České republiky stále častější, a proto si zaslouží zvýšenou pozornost. V této kapitole se na princip „můj dům, můj hrad“ podíváme z pohledu naší právní úpravy. Představíme si, v jakém světle by mohl fungovat, o jaké standardy by se v právním řádu České republiky opíral a jaké již proběhly snahy o jeho začlenění.

V každém právním řádě se tento princip vykládá s určitými odchylkami, takže je velmi obtížné ho zcela vystihnout. Typickým představitelem užití „*castle doctrine*“ jsou Spojené státy americké, jejichž pojetí jsme si představili již výše. Avšak již po několik let je součástí právní úpravy mnoha dalších států, a to např. Austrálie, Brazílie, Kanady, Německa, Itálie, Švédska a dalších, v různých podobách.

Tento princip je určitým vyjádřením užívaných postupů, v rámci okolností vylučujících protiprávnost. Již z výše zmíněného se jedná o princip, který je spojován s institutem nutné obrany, který lze chápat jako uplatnění práva proti bezpráví.¹⁴² Obecně nutnou obranou odvracíme přímo hrozící nebo trvající útok proti zájmům chráněným trestním zákoníkem, které představují objekt trestných činů. Jak se někdy mylně stává, nemůžeme jednání v nutné obraně generalizovat pouze na ochranu osobní integrity, lidského života či zdraví.¹⁴³ Nutné obrany lze užít v rámci širokého spektra chráněných zájmů, za splnění zákonných předpokladů. Otázka možnosti užití nutné obrany v rámci domovní svobody je poměrně diskutovaným tématem a např. Ústavní soud ČR se k tomu v jednom ze svých nálezů vyjádřil následovně:

¹⁴² ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní právo hmotné, 8. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, s. 219

¹⁴³ FRYŠTÁK, M., PROVAZNÍK, J., VALDHANS, J.: Dny práva 2015, Část X. Okolnosti vylučující protiprávnost – juristické, kriminalistické a kriminologické aspekty, Masarykova Univerzita, Brno 2016, str. 282 (online), dostupné z: https://is.muni.cz/publication/1358360/Dnyprava_2015.pdf

„Není možné apriorně usoudit na vybočení z mezí nutné obrany pouze z toho, že ten, kdo odvracel útok na majetek a na nedotknutelnost obydlí, svým jednáním ublížil jinému na zdraví. Nutná obrana je dle soudní judikatury přípustná proti útoku přímo ohrožujícímu jakýkoli zájem chráněný trestním zákonem, tedy i zájem na ochraně majetku a nedotknutelnosti obydlí. O to více musí být poskytnuta ochrana majetku, pokud k útoku na něj dochází v místě, jež je chráněno z titulu jiného práva jako nedotknutelné (obydlí).¹⁴⁴

Možnost užití nutné obrany na ochranu domovní svobody či majetku je v současné době dosti rozporupně řešena. Vždy je nutné daný případ přísně hodnotit s ohledem na zásadu proporcionality, a zda nedošlo k překročení hranic daného jednání. Proto se z praxe obecných soudů, ovšem ani z názorů Ústavního soudu, který také říká: *„soud, který upřednostnil při posouzení podmínek nutné obrany ochranu práva poškozeného na zdraví před právem jiného na ochranu majetku a nedotknutelnosti obydlí, měl proto přesvědčivě vysvětlit, proč nepovažoval obranu majetku (bránění v demontáži, vystrčení poškozeného ze dveří) za výkon nutné obrany.“¹⁴⁵*, nedá jednoduše vyčíst, zda je možné se dovolávat jednání v nutné obraně v rámci porušení domovní svobody či při ochraně majetku.¹⁴⁶

Jak se zachovat, když přijdeme do svého domu a zjistíme, že v něm nejsme sami? Jak bezpečně odvrátit strach, který pocítíme v momentě, kdy zaslechneme lupiče v našem domě uprostřed noci? Nutnou obranu z hlediska jejího „obecného znění“ není jednoduché na takové případy aplikovat. Proto se stále dokola spekuluje, zda se přiblížit k úpravě angloamerických států, zda institut nutné obrany změnit či nikoliv. A právě klíčem pro rozřešení těchto otázek by mohlo být zavedení již zmíněného principu „můj dům, můj hrad“, kterého bychom se mohli dovolávat při užití nutné obrany proti porušení domovní svobody a ochraně majetku.

¹⁴⁴ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 1. 10. 2002, sp. zn. II. ÚS 317/01

¹⁴⁵ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 1. 10. 2002, sp. zn. II. ÚS 317/01

¹⁴⁶ FRYŠTÁK, M., PROVAZNÍK, J.: VALDHANS, J., Dny práva 2015, Část X. Okolnosti vylučující protiprávnost – juristické, kriminalistické a kriminologické aspekty, Masarykova Univerzita, Brno 2016, str. 284 (online), dostupné z: https://is.muni.cz/publication/1358360/Dnyprava_2015.pdf

4.1 OBECNĚ O PRINCIPU „MŮJ DŮM, MŮJ HRAD“ NA POLI ČESKÉ PRÁVNÍ ÚPRAVY

Jak je z výše uvedeného patrné, v právním řádě České republiky není princip „můj dům, můj hrad“ zaveden. V České republice byl představován jako princip, jehož hlavním smyslem je zajištění vyšší míry bezpečnosti v místech oprávněně užívaných oprávněnými osobami, posílit právní úpravu a zajistit právní jistoty na straně osob bránících se ve svých obydlích proti osobám potencionálních útočníků při neoprávněných vniknutích. Na našem území ho spojujeme s institutem nutné obrany ve snaze posílit práva obránce a možnosti užití zbraně v oprávněně užívaných místech, stejně tak, jako tomu je u nynějšího institutu nutné obrany. Je však třeba podotknout, že i v rámci úpravy tohoto principu mluvíme o použití zbraně, tj. obraně v nejširším možném kontextu, nikoliv pouze jako užití střelné zbraně.¹⁴⁷

Tento princip by měl rozřešit otázky ohledně proporcionality užití nutné obrany, například v případech, kdy někdo neoprávněně vnikne do našeho obydlí uprostřed noci. Aplikace tohoto principu by pomohla k odstranění obav na straně obránce a poskytovala by mu vyšší míru právní jistoty k použití adekvátních nástrojů v případech, kdy by byla porušena jeho domovní svoboda, která by v něm vyvolala pocit možného ohrožení na zdraví či životě.¹⁴⁸ V okamžiku vniknutí neoprávněné osoby do cizího obydlí by totiž byla automaticky splněna podmínka „**důvodné obavy o zdraví a život**“ oprávněné osoby ve svém obydlí, která by umožňovala užití nutné obrany v rozsahu jejího strachu.¹⁴⁹ Znamenalo by to výrazné posílení postavení napadených občanů ve svém obydlí tím, že by byli zbaveni obav z možného následného stíhání státními orgány v případě užití obrany, kterou by tyto vyhodnotily jako nepřiměřenou, i když v poměru ke strachu vyvolanému útočníkem by se obránci jevila jako přiměřená. V takových případech

¹⁴⁷ Pozměňovací návrh č. 1544 k návrhu novely zákona č. 40/2009 Sb. (online), Digitální knihovna, PČR, PS, sněmovní tisk č. 39/0, dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=8&t=39&snzp=1>

¹⁴⁸ Důvodová zpráva k návrhu novely zákona č. 40/2009 Sb. (online), Digitální knihovna, PČR, PS, sněmovní tisk č. 591/0, dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=8&t=591&snzp=1>

¹⁴⁹ FRYŠTÁK, M., PROVAZNÍK, J., VALDHANS, J.: Dny práva 2015, Část X. Okolnosti vylučující protiprávnost – juristické, kriminalistické a kriminologické aspekty, Masarykova Univerzita, Brno 2016, str. 284 (online), dostupné z: https://is.muni.cz/publication/1358360/Dnyprava_2015.pdf

by si už od počátku útočník nesl riziko, že vyvolá-li odůvodněnou obavu z ohrožení majetku, zdraví či života oprávněné osoby, bude se napadený bránit, a to dostatečně účinně, beze strachu z případných sankcí ze strany státních orgánů.¹⁵⁰

4.1.1 Snahy o jeho začlenění do právního řádu ČR

Spekulace a možnosti zavedení principů vycházejících z „*castle doctrine*“ se na poli českého práva vyskytují již několik let. Podstatným pokusem o začlenění principu „*můj dům, můj hrad*“ do právního řádu ČR byl návrh novely zákona č. 40/2009 Sb., předložený dne 24. 3. 2014 Davidem Kádnerem Poslanecké sněmovně. V návrhu se zabýval zavedením klasického (výše popsaného) pojetí principu „*můj dům, můj hrad*“ do trestního zákoníku, z. č. 40/2009 Sb., konkrétně doplněním ustanovení § 29 o nutné obraně o následující odstavce:

*„(3) O nutnou obranu se jedná, je-li obrana vedena vůči osobě, která neoprávněně vnikla do cizího **obydlí** za použití násilí nebo pohrůžky bezprostředního násilí nebo překoná-li překážku, jejímž účelem je zabránit vniknutí, pokud takové jednání může vyvolat u obránce oprávněnou obavu z ohrožení života či zdraví jeho nebo jiné přítomné osoby.¹⁵¹“*

Tento návrh vnímám jako podstatný z několika důvodů. Za prvé, v té době jsem o principu „*můj dům, můj hrad*“ slyšela poprvé. Za druhé, a to považuji za ten podstatnější důvod, tento návrh, následné kritické stanovisko vlády a konečné zamítnutí spustilo poměrně vysoký zájem veřejnosti v následujících několika (teď již 7) letech. Lidé projevovali návrhu podporu skrze svou občanskou iniciativu – mnoha peticemi a řada poslanců se v průběhu let snažila opět uspět s pozměněnými návrhy na novelu zákona č. 40/2009 Sb.

Jednou z těch významnějších petic, která mezi lidmi koluje již od srpna 2018, je petice vytvořená Národní asociací obrany občanských svobod a práv (NAOOSP). Tato petice upozorňuje na znevýhodněné postavení oprávněných osob ve svém obydlí oproti útočníkům, zdůrazňuje výhody z „*castle doctrine*“

¹⁵⁰ Důvodová zpráva k návrhu novely zákona č. 40/2009 Sb. (online), Digitální knihovna, PČR, PS, sněmovní tisk č. 591/0, dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=8&t=591&snzp=1>

¹⁵¹ Důvodová zpráva k návrhu novely zákona č. 40/2009 Sb. (online), Digitální knihovna, PČR, PS, sněmovní tisk č. 145/0, dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=7&CT=145&CT1=0>

vyplývající a apeluje na legislativní orgány¹⁵², aby níže zmíněný návrh podpořily s ohledem na zájem společnosti. Návrh na novelu zákona č. 40/2009 Sb. ve smyslu doplnění § 29 – nutná obrana, zní následovně:

*„O nutnou obranu se jedná vždy, je-li tato vedena vůči osobě, která neoprávněně vnikla do **domu, bytu či jiného uzavřeného prostoru** za použití násilí nebo pohrůžky násilí nebo tato osoba překonala neoprávněně překážku, jejímž účelem je zabránit neoprávněnému vniknutí do objektu, za situace, že chování takové osoby může vyvolat u obránce obavu z ohrožení života či zdraví jeho nebo jiné přítomné osoby.“¹⁵³*

Vycházel ze zmiňovaného Kádnerova návrhu a snažil se o odstranění určitých nedostatků podotýkaných vládou. K dnešnímu dni získala tato petice již velké množství přívrženců a zájem o ní se stále zvyšuje.

Posledním pokusem o zavedení principu „*můj dům, můj hrad*“ do právního řádu ČR byl návrh novely zákona č. 40/2009 Sb., ze dne 11. 9. 2019, podaný skupinou poslanců v čele s Radkem Kótenem. Ten již však obdobné snahy o zavedení principu do české právní úpravy projevil, a to např. pozměňovacím návrhem k sněmovnímu tisku č. 39 ze dne 31. 10. 2018, ve kterém nabízel dokonce dvě možné varianty doplnění § 29 trestního zákoníku.¹⁵⁴

Návrh ze dne 11. 9. 2019, který byl předložen jako sněmovní tisk č. 591, obsahoval doplnění § 29 TZ o další odstavce, ve zcela stejném znění, jako návrh ze dne 24. 3. 2014. Změna spočívala ve snaze posílení práv obránce v případech porušení domovní svobody neoprávněnou osobou, posílení právní jistoty potenciálních obránců a zajištění vyšší míry bezpečnosti při obraně v oprávněně užívaných místech. Dle důvodové zprávy zmiňované novely by změna měla „*sloužit k uznání takové obrany jako obrany nutné za situace, kdy v nechráněném prostoru by se o nutnou obranu jednat nemuselo a současně zpřesňuje požadavek zákona, že se musí jednat o „přímo hrozící nebo trvající útok“, neboť podle stávající úpravy musí*

¹⁵² Poslanecká sněmovna, Senát Parlamentu ČR, prezident a vláda České republiky

¹⁵³ NAOOSP, petice „Můj dům – můj hrad!“ (online), dostupné z:

https://www.naoosp.cz/downloads/Petice_Hrad.pdf

¹⁵⁴ Pozměňovací návrh č. 1544 k návrhu novely zákona č. 40/2009 Sb. (online), Digitální knihovna, PČR, PS, sněmovní tisk č. 39/0, dostupné z:

<https://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=8&t=39&snzp=1>

*obránce např. ve svém domě nejdřív čekat, než bude útočníkem přímo napaden, nechce-li riskovat trestní stíhání.*¹⁵⁵

Vláda ČR k návrhu ze dne 11. 9. 2019 zaujala negativní stanovisko. Současná vláda, ani předchozí, která se vyjadřovala k prakticky totožnému návrhu ve sněmovním tisku 145/1 ze dne 25. 4. 2014, nepocit'uje potřebu novely zákona č. 40/2009 Sb. v rozsahu zmiňovaného návrhu. Předložený návrh vnímá jako **nadbytečný**, jelikož podle ní současná úprava již předpokládá zohlednění veškerých okolností, za nichž se útok odehrál a samotné formulace užití v návrhu označila za nevhodné. Současně také vyjadřuje obavy z vyvolaného přesvědčení občanů, že v rámci obrany budou moci učinit vše bez ohledu na danou situaci a z možnosti zneužívání takto koncipované úpravy.

Pokud však hodnotím návrh jako celek, vládní připomínky vnímám jako vady relativně nevýznamné a snadno odstranitelné. Formulace (např. „*oprávněná obava*“) se dají lehce upravit a případně upřesnit, co do významu důvodovou zprávou. Obavy z možného zneužití úpravy dle novely sice sdílím, avšak za předpokladu důkladného upřesnění podmínek a vytýčení hranic je vnímám jako mizivé oproti obavám, před které jsme stavěni současnou úpravou. Hlavní problém, který shledávám, že stojí mezi akceptováním návrhu a vládou, je podmínka užití nutné obrany pouze v případě **trvajícího nebo hrozícího útoku**. Navrhovatel úpravy zastává názor, že novelou by došlo pouze k zpřesnění a rozšíření v rámci obrany ve svém obydlí („*oprávněném místě*“). Podle něj by již obránce nemusel čekat, než bude přímo napaden, tak jak to je dle současné úpravy, ale za útok by byl považován okamžik neoprávněného vstupu do jeho obydlí, od které by se obránce mohl oprávněně bránit (např. střelbou skrze vnitřní dveře na útočníka).¹⁵⁶ Avšak pro vládu je jakýkoliv odklon od současných podmínek nutné obrany zcela neakceptovatelný. Z reakce vlády je patrná značná nechuť k poskytnutí prostoru pro posun, který by v ČR v rámci institutu nutné obrany nastal. Co se týče postojů k současné judikatuře, vláda sice souhlasí s konstatováním v důvodové zprávě, že rozhodování soudů se stále více přibližuje postojům vycházením z principu „*můj*

¹⁵⁵ Důvodová zpráva k návrhu novely zákona č. 40/2009 Sb. (online), Digitální knihovna, PČR, PS, sněmovní tisk č. 591/0, dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=8&t=591&snzp=1>

¹⁵⁶ Důvodová zpráva k návrhu novely zákona č. 40/2009 Sb. (online), Digitální knihovna, PČR, PS, sněmovní tisk č. 591/0, dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=8&t=591&snzp=1>

dům, můj hrad“ a stále se vyvíjí k vyššímu respektování práv obránce.¹⁵⁷ Ale právě i s ohledem na to vidí zavedení předmětné novely jako nadbytečné, jelikož současná úprava je již teď dostatečně komplexní a skrze judikaturu se dotváří směrem, jež je společností žádoucí. Zde naopak s vládou zásadně nesouhlasím. Myslím, že právě judikatura je jednou ze zásadních složek pro vývoj práva, jelikož je tvořena s aktuálností a přímou reakcí na konkrétní situace, skutečné lidi a okolnosti. A právě proto by směr, jímž se ubírá, měl být časem silněji zakotven, a to právě do zákonů, které by v těchto ohledech znamenaly značné posílení právní jistoty.

V současnosti je téma ohledně zavedení principu „můj dům, můj hrad“ zase o něco aktuálnější, s ohledem na událost¹⁵⁸, která se dne 24. 3. 2021 odehrála na Plzeňsku. Avšak jestli to přijetí předmětného návrhu ovlivní a jak, to zatím nelze vůbec říct. Předmětný sněmovní tisk byl totiž již dne 16. 10. 2019 Organizačním výborem doporučen k projednání Ústavně právním výborem, avšak od té doby se mu opětovně pozornosti při projednání v Poslanecké sněmovně stále ještě nedostalo.

4.2 ZAJÍMAVOSTI

4.2.1 Použití na Slovensku

Zajímavostí je, že principy vycházejí z „*castle doctrine*“ se nemusí pojit pouze s institutem nutné obrany, ale třeba i s jinou okolností vylučující protiprávnost. Například modifikovaný princip „*můj dům, můj hrad*“ zavedlo do svého právního řádu Slovensko již v roce 2005. V rámci novely trestného zákona č. 300/2005 Z. z. zavedli v § 26 následující ustanovení:

„(2) Za použitie zbrane v súlade so zákonom sa považuje aj jej použitie proti inému vo svojom obydľí na ochranu života, zdravia alebo majetku, ak osoba do obydľia neoprávnene vnikne alebo v ňom neoprávnene zotrvá a nejde o nutnú obranu. To neplatí, ak bola pritom inému úmyselne spôsobená smrť.“¹⁵⁹

¹⁵⁷ Stanovisko vlády k návrhu novely zákona č. 40/2009 Sb. (online), Digitální knihovna, PČR, PS sněmovní tisk č. 591/1. <https://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=8&t=591&snzp=1>

¹⁵⁸ Muž, s legálně drženou zbraní, postřelil osobu, která se mu uprostřed noci vloupala do domu a na následky zranění pak zemřela.

¹⁵⁹ §26 odst. 2 Trestného zákona č. 300/2005

Na základě tohoto ustanovení je možné ve svém obydlí užít zbraň proti útočníkovi¹⁶⁰ na ochranu jak života a zdraví, tak **i na ochranu majetku**, pokud však nepůjde o nutnou obranu. Co však nastane, když se nebude obránce bránit pomocí zbraně, nýbrž pouze „chvaty“? Kde jsou v případě neoprávněného vniknutí meze nutné obrany a oprávněného použití zbraně? V takovýchto případech slovenská právní úprava není zrovna tou nejšťastnější a bude třeba vždy důkladně uvážit konkrétní okolnosti případu. Přestože zavedení principu v rámci oprávněného použití zbraně se jeví poměrně nekoncepčně, je nutno říct, že ~~i přesto~~ dává větší míru právní jistoty a poskytuje výraznější ochranu obránce než úprava na poli českého práva.¹⁶¹

¹⁶⁰ Osoba, která neoprávněně vnikla do obydlí.

¹⁶¹ FRYŠTÁK, M., PROVAZNÍK, J., VALDHANS, J.: Dny práva 2015, Část X. Okolnosti vylučující protiprávnost – juristické, kriminalistické a kriminologické aspekty, Masarykova Univerzita, Brno 2016, str. 284 (online), dostupné z: https://is.muni.cz/publication/1358360/Dnyprava_2015.pdf

5. Základní komparace nutné obrany na území ČR a USA společně s úvahami de lege ferenda

Obě úpravy v rámci pojetí nutné obrany¹⁶² vnímám jako podstatně rozpracované. Ať už hovoříme o teoretických východiscích, právní úpravě či judikatuře, která tento institut určitým způsobem rozvíjí a značně konkretizuje. Přestože základní koncepce je v podstatě velmi podobná, nelze si nevšimnout zásadních rozdílů, a to hlavně v rámci užití nutné obrany v oblastech domovní svobody, majetku či nedotknutelnosti obydlí, kterými se budu dále v této kapitole zabývat.

K tomu, abychom mohli užít nutné obrany, jako okolnosti vylučující protiprávnost, na území České republiky musí být splněny určité podmínky, jejichž bližší vymezení nalezneme výše (v *kap. 2.4 Nutná obrana*). Na počátku musí být vždy útok, konkrétně **přímo hrozící a trvající útok**. Tato podmínka stanovuje okamžik, od kdy se obránce může začít oprávněně bránit a je v podstatě nejdůležitější pro zhodnocení toho, zda se již jedná o nutnou obranu či o „samostatně započatý útok“. Dalo by se říct, že současný výklad této podmínky, taktéž částečně s podmínkou **proporcionality**, vnímám jako jednu z největších překážek pro rozšíření nutné obrany, tak jak ji pojmají i jinde ve světě, právě např. v USA – v rozsahu tzv. „*castle doctrine*“. O konkrétním pojetí sebeobranu ve Spojených státech amerických se již zmiňuji výše (v *kap. 3.1 Právo na sebeobranu*), takže zde se již pouze zaměřím na aplikaci principů v rámci obrany domovní svobody, ochrany majetku atd. V rámci úpravy většiny států USA je hraničním bodem pro oprávněnou obranu okamžik **neoprávněného překročení hranice území**. Pro bližší posouzení rozdílnosti postojů zkusím nastínit modelovou situaci (postoje a řešení) v rámci obou právních úprav. Pro představu použiji základní modelový příklad:

- Osoba A neoprávněně vnikla v pozdních večerních hodinách do obydlí spící osoby B, která sdílí obydlí se svou ženou a dětmi. V okamžiku, kdy se osoba B probudí vlivem neopatrného jednání osoby A, vidí cizí osobu stojící ve své ložnici. Ve zlomku vteřiny, v úleku a se strachem o život svůj a osob blízkých vezme zbraň, osobu A postřelí a způsobí jí těžkou újmu na zdraví.

¹⁶² V rámci USA myšleno jakožto práva sebeobranu.

V případě USA¹⁶³, v rámci úpravy obecného pojetí „*castle doctrine*“, bude osoba B jednat po právu, jelikož okamžikem, kdy osoba A neoprávněně překročila hranici jejího obydlí, vzala na sebe riziko čelit obraně osoby B, ve které vyvolala **důvodné ohrožení** jejího života, majetku atd. Dokonce i v případě, kdy by v rámci takovéto obrany způsobila osobě A smrt, by byla osoba B v právu.

Ale jak se taková situace bude hodnotit na území České republiky? Bude situace vyhodnocena jako přímo hrozící a trvajícím útok? Bude to bráno jako jednání v nutné obraně? To na základě české právní úpravy nedokáže nikdo s jistotou říct. Přestože judikatura svým výkladem meze nutné obrany poměrně rozšiřuje, s jistotou můžeme říct, že v mnoha případech, kdy by osoba B osobu A usmrtila, její jednání by bylo vyhodnoceno jako vybočení z mezí nutné obrany. Popřípadě by musela čelit nejistotě, zdoluhavým procesům, jednáním a psychickým tlakům. Jelikož se stav obecně hodnotí dle toho, jak se jeví útočníkovi (osobě A) nikoliv obránci (osobě B). Tedy zda úmysly útočníka směřovaly pouze proti zájmům majetkovým, nikoliv proti zájmům jako je život, zdraví. V rámci české úpravy by zřejmě osoba B byla oprávněna osobu A usmrtit až v okamžiku, kdy by ji (příp. jinou osobu v domě) chytila a začala ji fakticky ohrožovat na životě. Avšak přece ani v modelové situaci osoba B nemůže vědět, zda jsou v ohrožení pouze její úspory (majetek) či neoprávněná osoba A přišla s úmyslem ublížit/usmrtit ji nebo člena její rodiny. Zlomek vteřiny, ve kterém má osoba B vyhodnotit situaci, rozhodnout se, jak zareaguje, je tak titěrný, že nelze předpokládat „rozumné uvážení“. Předpoklad čisté mysli a znalostí, se kterými případy hodnotí jednotliví soudci, je pro obránce vskutku nereálný.

Současná česká právní úprava nás nutí se ptát, zda skutečně obránce chránil život/zdraví, či zda to byla pouhá zástěrka skutečného záměru „jen“ ochrany majetku. Takovýto stav může u obránce dokonce i vyvolat strach z toho se vůbec bránit, strach z následků, které by po obraně mohly nastat. Strach spojován s obecnou neznalostí hranic nutné obrany a obecně přísné podmínky nutné obrany v mých očích staví obránce do nepřiměřené a dosti znevýhodněné pozice oproti útočníkovi. A i přestože lze v jednotlivých případech na základě současné judikatury dospět k závěru, že nutná obrana v rámci ochrany domovní svobody a nedotknutelnosti obydlí použít bezpečně lze, myslím si, že rozšíření institutu nutné

¹⁶³ Ve většině státech USA, kde jsou principy zavedeny.

obranu o principy vyplývající z principu „můj dům, můj hrad“ by bylo jedině přínosem.

S ohledem na posílení práv obránce, podporu výsostného práva nedotknutelnosti ve svém obydlí a celkové zvýšení právní jistoty, bych stejně tak jako již mnozí navrhovala novelu trestního zákona, a to konkrétně § 29, rozšířit o třetí odstavce, tohoto znění „*O nutnou obranu půjde také v případě, je-li obrana vedena proti osobě, která neoprávněně vnikla do cizího **obydlí**, za použití násilí nebo pohrůžky násilí nebo překoná-li překážku zabraňující vniknutí, pokud takové jednání u obránce může vyvolat **důvodnou** obavu z ohrožení života či zdraví jeho nebo jiné přítomné osoby.*“

Ve svém návrhu vycházím z konstrukce návrhů již předkládaných Poslanecké sněmovně, avšak s několika terminologickými úpravami. Nutno podotknout, že se přikláním k nastolení principů vycházejících ze standardní „*castle doctrine*“, nikoliv z rozšířené verze „*stand your ground*“, která takovéto právo zakládá na řadě oprávněných míst, nikoliv pouze v rámci svého obydlí. I když se současná judikatura stále více uchyluje k výkladům návrhu obdobného znění, myslím, že je potřebné tento výklad utvrdit přímo zákonem. Takováto změna by nikterak nezasahovala do současného výkladu nutné obrany. Podmínky a meze, které jsou v současné době zavedeny, by zůstaly zcela zachovány. Podle mého názoru by změna pouze pomohla odstranit řadu otázek, postupů a zbytečných šetření v rámci rozřešení oprávněného užití obrany ve vlastním obydlí. Jasně by stanovila limity, za nichž lze použít nutné obrany v rámci vlastního obydlí a zavedla by presumpci **důvodné obavy o život a zdraví** na straně obránce, od okamžiku vniknutí cizí osoby do jeho obydlí neoprávněným způsobem. Každý, kdo by chtěl komukoliv jinému jakkoliv narušit jeho domovní svobodu (nedotknutelnost obydlí), by měl nést zodpovědnost a riziko ze svého jednání již od počátku, ať už jeho záměry budou jakékoliv. Nejenže si myslím, že každý, kdo by takto chtěl jednat, by si dvakrát rozmyslel, zda mu takovéto riziko za to stojí či nikoliv. Ale i mezi obránci by došlo k nastolení většího pocitu bezpečí a přece jen existuje snad místo, kde by se člověk měl cítit více v bezpečí než u sebe doma?

Závěr

Jak již bylo řečeno, okolnosti vylučující protiprávnost hrají významnou roli v rámci úpravy českého trestního práva (a nejen toho). Skrze úpravu okolností vylučujících protiprávnost jsme mohli dokonce i sledovat postoj našeho státu k jednotlivým zájmům chráněným trestním zákonem. Přestože je ochrana těchto zájmů zajišťována veřejnoprávními instituty, někdy je třeba pro jejich ochranu i vlastních zásahů. A právě proto existují okolnosti vylučující protiprávnost, jakožto jednání dovolená a deklarovaná, směřující k ochraně právem chráněných zájmů. Pro splnění podmínky oprávněného jednání je však vždy povinností splnění předem stanovených podmínek takového jednání.

V právních úpravách se okolnosti vylučující protiprávnost vyskytují již stovky let. Představili jsme si základy z dob římských, jakožto svépomoc, přes úpravy dob rakousko-uherských a postrakousko-uherských, kdy jednotliví panovníci, společnost či samotná vývojová období vytvořili základ a v podstatě se podíleli na podobě, ve které okolnosti vylučující protiprávnost známe dnes.

Co se týče současné právní úpravy okolností vylučujících protiprávnost, označila bych ji za dostatečnou. V trestním zákoně si je představujeme sice jen na několika málo paragrafech, ale je pravdou, že jejich význam je poměrně rozsáhle dotvářen judikaturou. Zákonná úprava je v posledních padesáti letech takřka neměnná, což je nespornou výhodou pro vývoj ustálené judikatury. Ovšem s ohledem na problematiku výkladu některých podmínek užití okolností vylučujících protiprávnost, nutno podotknout, že se stále zvyšuje snaha o vytyčení jejich hranic. Obzvláště rámcem institutu nutné obrany vnímám jako jeden z těch, který by stál za zákonné rozšíření, čemuž jsem se věnovala konkrétně ve 4. a 5. kapitole.

Část zabývající se sebeobranou na území Spojených států amerických přinesla do mé práce zajímavý pohled. Nejenže představila fungování tzv. „nutné obrany“ jinde ve světě, ale posloužila i jako základ pro myšlenky o změně současného rozsahu české „nutné obrany“. V rámci sebeobranu v USA jsme si představili základní doktríny („*duty ro retreat*“, „*castle doctrine*“ a „*stand your ground*“), které jsou v různých poměrech užívány k vytyčení rozsahu podmínek práva na sebeobranu v jednotlivých státech. Právní úpravu sebeobranu v USA vnímám jako poměrně nestejnorodou, jelikož zde nenalezneme komplexní úpravu pro celé území. Avšak doktríny, které ve státech USA působí, vnímám pozitivně.

Obzvláště myšlenky vycházející z „*castle doctrine*“ považuji za velmi inspirativní a proto jim je v rámci této práce věnována největší pozornost.

Závěrem a s ohledem na srovnání sebeobranu ve Spojených státech amerických a užití nutné obrany v České republice hodnotím, že principy vyplývající z právní úpravy USA by našly své místo i v našem právním řádě. Přestože snahy jedinců o zavedení těchto principů na území ČR zatím ještě nenašly za posledních 7 let u zákonodárců dostatek přízně, věřím, že je jen otázkou času, než i naše společnost usoudí, že zvýšená ochrana domovní svobody a práva chráněná principem „*můj dům, můj hrad*“ jsou nezbytná i u nás.

Résumé

This thesis deals with the circumstances precluding illegality (*also circumstances excluding the illegality*) in the Czech Republic and their legal regulations. The aim of the author is to analyze the circumstances excluding the illegality codified in Czech Republic and to focus on the comparison of self-defense in the USA with the Czech regulations. The important mention is that the courts and their jurisdiction play a big role in the correct understanding of the conditions of circumstances precluding illegality. The thesis is divided into four main chapters.

The first chapter is about the history of the circumstance excluding the illegality. Since the Roman origins of law through the first huge codification around the 18-19th century to the Czech recodification valid since the 1st of January 2010.

The next few chapters include the most significant information about the circumstances precluding illegality. Those are the key for understanding every circumstance excluding illegality based in §28-32 of the Czech Criminal Code. The author analyzes the circumstances excluding illegality individually and defines the conditions of these institutes.

The following chapters bring the description of self-defense in the USA. There the important doctrines, like *the duty to retreat*, *the castle doctrine* and *the stand-your-ground doctrine*, are shown. The most important doctrine is – the castle doctrine – as it represents the rights for self-defense in *the legally occupied place* (home place), which is used in the almost entire territory of the United States.

The closing part of the thesis is composed of *de lege ferenda considerations*, comparison with the self-defense in the USA and the possibility of applying the principles of the castle doctrine in the Czech legislation.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Odborná literatura a články:

- DRESSLER, J.: Understanding Criminal Law. 7th edition. Matthew Bender & Company, Inc., a member of LexisNexis, 2015, ISBN 978-1-6328-3864-3
- JELÍNEK, J. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část., Vyd. 7. dle stavu k 1.10.2019, Praha: Leges, 2019, 1 000 s., ISBN 978-80-7502-380-3
- KINCL, J., URFUS, V. Římské právo. Praha: Panorama, 1995, ISBN 978-80-7179-031-0
- KRATOCHVÍL, V. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. 2. vydání, Praha: C.H. Beck, 2012. 961 s., ISBN 978-80-7179-082-2
- NOVOTNÝ, František a kol.: Trestní právo hmotné, 3. vyd., Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, 293 s., ISBN 978-80-7380-291-2
- SAMAHA, J.: Criminal law (U.S) 10th edition, Publisher: Wadsworth 2010, s. 135-136, dostupné z: <https://genialebooks.com/ebooks/criminal-law-u-s-10th-ed-intro-txt-j-samaha/>, ISBN: 978-04-9580-749-0
- ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní právo hmotné. 8. vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, s. 1052, ISBN 978-80-7552-358-7
- ŠÁMAL, Pavel. Trestní zákoník I. § 1 až 139. *komentář*. 2. vydání, Praha: C.H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-109-3
- DOSTÁL, Aleš Mgr.: Doktrína „Stand your ground“ při uplatnění práva na sebeobranu v USA, 20. 5. 2013 (online), dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/doktrina-stand-your-ground-pri-uplatneni-prava-na-sebeobranu-v-usa>
- FRYŠTÁK, M., PROVAZNÍK, J.: VALDHANS, J., Dny práva 2015, Část X. Okolnosti vylučující protiprávnost – juristické, kriminalistické a kriminologické aspekty, Masarykova Univerzita, Brno 2016, (online), dostupné z: https://is.muni.cz/publication/1358360/Dnyprava_2015.pdf, ISBN 978-80-210-8201-4

Právní předpisy:

- Juliův zákon o soukromém násilí – *Lex Iulia de vi privata*
- Zákon 12 desek - *Lex duodecim tabularum*
- Trestní zákoník Josefa I. (1707)
- Trestní zákoník Marie Terezie (tzv. Theresiana, 1768)
- Všeobecný zákoník o zločinech a trestech (1787)
- Všeobecný zákoník Josefa II. o zločinech a trestech (1803)
- zák. č. 117/1852 ř. z., o zločinech, přečinech a přestupcích
- zák. č. 86/1950 Sb., Trestní zákon
- zák. č. 140/1961 Sb., Trestní zákon
- zák. č. 553/1991 Sb., zákon o obecní policii
- zák. č. 124/1992 Sb., zákon o Vojenské policii
- zák. č. 555/1992 Sb., zákon o Vězeňské a justiční strážci ČR
- úst. zák. č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky
- zák. č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod
- zák. č. 13/1993 Sb., Celní zákon
- zák. č. 154/1994 Sb., zákon o bezpečnostní informační službě
- zák. č. 219/1999 Sb., zákon o ozbrojených silách České republiky
- zák. č. 273/2008 Sb., zákon o Policii ČR
- zák. č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník
- směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2017/853 ze dne 17. května 2017, kterou se mění směrnice Rady 91/477/EHS o kontrole nabývání a držení zbraní
- Judicial Council od California Criminal Jury Instruction, (online) dostupné z: https://www.courts.ca.gov/partners/documents/CALCRIM_2020.pdf
- The 2020 Florida Statutes (online), dostupné z: http://www.leg.state.fl.us/statutes/index.cfm?App_mode=Display_Statute&URL=0700-0799/0776/Sections/0776.013.html
- The „New Jersey Self-Defense Law“, State of New Jersey Legislature (online), dostupné z: http://www.njleg.state.nj.us/2008/Bills/A0500/159_I1.PDF

Judikatura:

- náleží Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 317/2001, ze dne 01. 10. 2002
- náleží Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 433/02, ze dne 01. 04. 2004
- rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 7 Tz 67/69, ze dne 23. 09. 1969
- rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 3 Tz 54/71, ze dne 16. 08. 1971 (R 26/1972)
- rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 7 Tdo 125/2005, ze dne 06. 10. 2005
- rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 6 Tdo 1347/2008, ze dne 26. 02. 2009
- rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 8 Tdo 407/2019, ze dne 16. 04. 2019
- rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 6 Tdo 1298/2019, ze dne 24. 10. 2019
- rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 6 Tdo 169/2020, ze dne 26.02. 2020
- rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 8 Tdo 198/2020, ze dne 11.03. 2020
- rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 3 Tdo 1379/2019, ze dne 31. 03. 2020
- rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 8 Tdo T21/2020, ze dne 22. 07. 2020
- usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích sp. zn. 4 To 360/96, ze dne 25. 6. 1996 (R 47/1997 Tr.)
- usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 6 Tdo 1347/2008, ze dne 26. 02. 2009 (R 13/2010)
- usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 8 Tdo 1208/2013, ze dne 13. 11. 2012
- usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 3 Tdo 1197/2013, ze dne 18.12.2013
- usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 4 Tdo 1425/2013, ze dne 11. 02. 2014
- usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 8 Tdo 1400/2014, ze dne 12. 11. 2014
- Rt 2759/1927 (rozhodnutí Zm 1667/26, ze dne 30. 04. 1927)
- Rt 2640/1927 (rozhodnutí Zm II 506/26, ze dne 03. 02. 1927)
- Brown vs. United States, 256 U.S. 335, 343 (1921)
- District of Columbia vs. Heller, 554 U.S. 570 (2008)

Návrhy zákonů, sněmovní tisky:

- Důvodová zpráva k návrhu novely zákona č. 40/2009 Sb. (online), Digitální knihovna, PČR, PS, sněmovní tisk č. 145/0, dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=7&CT=145&CT1=0>

- Důvodová zpráva k návrhu novely zákona č. 40/2009 Sb. (online), Digitální knihovna, PČR, PS, sněmovní tisk č. 591/0, dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=8&t=591&snzp=1>
- Důvodová zpráva k návrhu novely ústavního zákona č. 162/1998 Sb. (online), Digitální knihovna, PČR, PS, sněmovní tisk č. 895/1, dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=8&T=895>
- Pozměňovací návrh č. 1544 k návrhu novely zákona č. 40/2009 Sb. (online), Digitální knihovna, PČR, PS, sněmovní tisk č. 39/0, dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=8&t=39&snzp=1>
- Stanovisko vlády k návrhu novely zákona č. 40/2009 Sb. (online), Digitální knihovna, PČR, PS sněmovní tisk č. 591/1. dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=8&t=591&snzp=1>
- Důvodová zpráva k návrhu novely ústavního zákona č. 162/1998 Sb. (online), Digitální knihovna, PČR, PS, sněmovní tisk č. 895/0, dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=8&T=895>
- Stanovisko vlády k návrhu novely zákona č. 40/2009 Sb. (online), Digitální knihovna, PČR, PS sněmovní tisk č. 895/1, dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=8&ct=895&ct1=1>

Internetové zdroje:

- Exodus, 22, (online) dostupné z: <https://onlineb21.bible21.cz/bible.php?kniha=exodus#22>
- Castle Doctrine (online), dostupné z: <https://www.usconcealedcarry.com/resources/terminology/self-defense-terms/castle-doctrine/>
- Castle Doctrine from State to State, Legal studies of South University, 18. 08. 2016 (online), dostupné z <https://www.southuniversity.edu/news-and-blogs/2016/08/castle-doctrine-from-state-to-state-46514>
- Castle Doctrine States 2021 (online), dostupné z: <https://worldpopulationreview.com/state-rankings/castle-doctrine-states>
- JOHNSON, Dirk, New York Times, Colorado Journal – ‚Make My Day‘: More Than a Threat (online), dostupné z:

<https://www.nytimes.com/1990/06/01/us/colorado-journal-make-my-day-more-than-a-threat.html>

- KATZ, David S.: The Castle Doctrine In Florida (online), dostupné z: <https://thefirearmfirm.com/the-castle-doctrine-in-florida/>
- NAOOSP, petice „Můj dům – můj hrad!“ (online), dostupné z: https://www.naoosp.cz/downloads/Petice_Hrad.pdf
- LIGALIBE, petice „Za zachování práv bezúhonných českých občanů v oblasti legálních zbraní!“ (online), dostupné z: <https://ligalibe.cz/ke-stazeni/nova-petice/>
- Self Defense and „Stand Your Ground“, 26. 5. 2020 (online), dostupné z: <https://www.ncsl.org/research/civil-and-criminal-justice/self-defense-and-stand-your-ground.aspx>
- Stand Your Ground and Castle Doctrine Laws (online), dostupné z: <https://billofrightsinstitute.org/e-lessons/stand-your-ground-and-castle-doctrine-laws-elesson>
- „Stand Your Ground“: New Trends in Self Defense Law, dostupné z: <https://www.criminaldefenselawyer.com/resources/stand-your-ground-new-trends-self-defense-law.htm>
- VOLOKH, Eugene: Duty to Retreat and Stand Your Ground: Counting the States, 17. 7. 2013 (online), dostupné z: <http://volokh.com/2013/07/17/duty-to-retreat/>